

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

КОЛИШНЯ П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ОЛЕКСАНДР ВОЛКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
CASE OF OLEKSANDR VOLKOV v. UKRAINE**

(Заява № 21722/11)

*9 квітня 2013 року до рішення було внесено зміни відповідно до
Правила 81 Регламенту Суду*

РІШЕННЯ
(Суть)

СТРАСБУРГ

9 січня 2013 року

ОСТАТОЧНЕ

27/05/2013

*Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44
Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.*

У справі «Олександр Волков проти України»,

Європейський суд з прав людини (колишня П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільман (*Dean Spielmann*), Голова,
Марк Віллігер (*Mark Villiger*),
Боштьян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Ангеліка Нусбергер (*Angelika Nußberger*),
Андре Потоцький (*André Potocki*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 11 грудня 2012 року
виносить таке рішення, яке було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була розпочата за заявою (№ 21722/11), яку 30 березня 2011 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі - Конвенція), пан Олександр Федорович Волков (далі – заявник).

2. Заявника представляв пан П.Ліч та пані Дж.Гордон, юристи з Європейського центру захисту з прав людини в Лондоні (EHRAC, далі – ЄЦЗПЛ). Уряд України (далі - Уряд) представляв його Уповноважені, пані В. Лутковська та пан Н. Кульчицький, з Міністерства юстиції.

3. Заявник скаржився на порушення його прав за Конвенцією під час його звільнення з посади судді Верховного Суду України. Зокрема, він стверджував за статтею 6 Конвенції, що: (i) його справа не розглядалася «незалежним та безстороннім судом»; (ii) провадження у Вищій раді юстиції (далі – ВРЮ) було несправедливим у зв'язку з тим, що воно не здійснювалося згідно з процедурою, передбаченою національним законодавством, яке закріплює низку важливих процесуальних гарантій, включаючи строки застосування дисциплінарних стягнень; (iii) Верховна Рада України (далі – парламент) ухвалила рішення про його звільнення на пленарному засіданні з порушенням правил використання системи електронного голосування; (iv) його справа не розглядалась «судом, встановленим законом»; (v) рішення у його справі постановлялись без здійснення належної оцінки доказів, а важливі доводи, висунуті стороною захисту, не були належним чином розглянуті; (vi) відсутність у Вищого адміністративного суду України (далі – ВАСУ) достатніх повноважень для розгляду актів, ухвалених ВРЮ, суперечила його «праву на суд»;

(vii) не було дотримано принцип рівності сторін. Заявник також скаржився на те, що його звільнення не відповідало статті 8 Конвенції і що у нього не було ефективних засобів юридичного захисту у цьому зв'язку, всупереч статті 13 Конвенції.

4. 18 жовтня 2011 року заяву було визнано частково неприйнятною і зазначені скарги були комуніковані Уряду. Також було вирішено розглянути справу в першочерговому порядку (правило 41).

5. Заявник та Уряд подали письмові зауваження (підпункт «b» пункту 2 правила 54).

6. 12 червня 2012 року у Палаці прав людини, м. Страсбург було проведено публічні слухання (пункт 3 правила 59).

У засіданні Суду брали участь:

(a) *від Уряду*

пан Н. КУЛЬЧИЦЬКИЙ,
пан В. НАСАД,
пан М. БЕМ
пан В. ДЕМЧЕНКО
пані Н. СУХОВА,

Уповноважений,

Радники;

(b) *від заявника*

пан П. ЛІЧ,
пані ДЖ. ГОРДОН,
пані О. ПОПОВА,

Захисник,

Радники.

Заявник також був присутнім на засіданні.

Суд заслухав виступи пана Н. Кульчицького, пана П. Ліча та пані Ю. Гордон, а також відповіді пана Н. Кульчицького та пана П. Ліча на поставлені сторонам питання.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявник народився у 1957 році та проживає у м. Києві.

A. Події, що передували справі

8. У 1983 році заявника було призначено на посаду судді районного суду. На час подій національне законодавство не передбачало складання присяги при призначенні на посаду судді.

9. 5 червня 2003 року заявника було обрано на посаду судді Верховного Суду України.

10. 2 грудня 2005 року його також було обрано заступником Голови Ради суддів України (органу суддівського самоврядування).

11. 30 березня 2007 року заявника було обрано Головою Військової палати Верховного Суду України.

12. 26 червня 2007 року З'їзд суддів України вирішив, що інша суддя, пані В.П., більше не може бути членом ВРЮ та вона має бути звільнена з посади. Пані В.П. оскаржила це рішення до судів. Вона також скаржилася з цього питання до Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя¹ (далі – парламентський комітет).

13. 7 грудня 2007 року З'їзд суддів України обрав заявника на посаду члена ВРЮ та звернувся до парламенту з проханням про складання заявником присяги члена ВРЮ, щоб дозволити йому обійняти посаду у ВРЮ, як цього вимагала стаття 17 Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року. Таке ж звернення було подано Головою Ради суддів України.

14. У відповідь Голова парламентського комітету, пан С.К., який також був членом ВРЮ, повідомив Раді суддів України про те, що це питання потребувало ретельного вивчення разом з твердженнями пані В.П. щодо незаконності рішення З'їзду суддів України згідно з яким її звільнили з посади члена ВРЮ.

15. Заявник не обійняв посаду члена ВРЮ.

В. Провадження щодо заявника

16. У той же час пан С.К. та два члени парламентського комітету звернулись до ВРЮ з клопотанням провести перевірку можливого порушення заявником його повноважень, посилаючись, серед іншого, і на скарги пані В.П.

17. 16 грудня 2008 року пан Р.К., член ВРЮ, провівши перевірку, звернувся до ВРЮ із пропозицією про звільнення заявника з посади судді за «порушення присяги», стверджуючи, що заявник як суддя Верховного Суду України неодноразово переглядав рішення, ухвалені суддею Б., який є його родичем, а саме братом його дружини. Крім того, беручи участь як третя сторона у провадженні, ініційованому пані В.П. (щодо вищезазначеного рішення З'їзду суддів України про її звільнення з посади), заявник не заявив відвід цьому ж судді, пану Б., який був у складі колегії апеляційного суду, в якому слухалася ця справа. 24 грудня 2008 року пан Р.К. доповнив свою пропозицію, надавши додаткові приклади справ, що розглядалися суддею Б., а

¹ Виправлено 9 квітня 2013 року: додано слова «Комітет Верховної Ради України з питань правосуддя».

потім переглядалися заявником. Деякі дії заявника, що послужили основою для пропозиції, мали місце у листопаді 2003 року.

18. 20 березня 2009 року пан В.К., член ВРЮ, провівши перевірку, подав до ВРЮ іншу пропозицію про звільнення заявника з посади за «порушення присяги», стверджуючи, що заявник допустив низку грубих процесуальних порушень при розгляді корпоративних спорів за участю певного товариства з обмеженою відповідальністю. Деякі з дій заявника, що послужили підставою для пропозиції, мали місце у липні 2006 року.

19. 19 грудня 2008 року та 3 квітня 2009 року ці пропозиції були направлені заявникові.

20. 22 березня 2010 року пан В.К. був обраний Головою ВРЮ.

21. 19 травня 2010 року¹ ВРЮ надіслала заявнику лист-запрошення на засідання 25 травня 2010 року² щодо його звільнення з посади судді. У відповіді від тієї ж дати, заявник повідомив ВРЮ про те, що він не міг бути присутнім на цьому засіданні оскільки згідно з вказівкою Голови Верховного Суду він відряджався до м. Севастополя з 24 до 28 травня 2010 року з метою надання місцевому суду методичної допомоги щодо кращої практики з розгляду справ. Заявник просив ВРЮ перенести засідання.

22. 21 травня 2010 року ВРЮ надіслала заявнику повідомлення про те, що засідання щодо його звільнення відкладено на 26 травня 2010 року. Як стверджує заявник, він отримав це повідомлення 28 травня 2010 року.

23. 26 травня 2010 року ВРЮ розглянула пропозиції, внесені паном Р.К. та паном В.К., і ухвалила два рішення про направлення до парламенту подань щодо звільнення заявника з посади судді за «порушення присяги». Пан В.К. головував під час засідання. Пан Р.К. та пан С.К. також брали в ньому участь як члени ВРЮ. Заявник на засіданні присутнім не був.

24. Голосування по рішеннях здійснювалося шістнадцятьма присутніми членами ВРЮ, троє з яких були суддями.

25. 31 травня 2010 року пан В.К. як Голова ВРЮ вніс до парламенту два подання щодо звільнення заявника з посади судді.

26. 16 червня 2010 року під час засідання, на якому головував пан С.К., парламентський комітет розглянув подання ВРЮ щодо заявника та прийняв рішення рекомендувати звільнити заявника. Члени комітету, які зверталися до ВРЮ щодо проведення перевірки стосовно заявника, також голосували за прийняття рекомендації. Окрім пана С.К., інший член комітету також попередньо займався справою заявника як член ВРЮ і потім голосував за прийняття рекомендації у

¹ Виправлено 9 квітня 2013 року: попередньо зазначалось «20 травня 2010».

² Виправлено 9 квітня 2013 року: попередньо зазначалось «того ж дня».

складі комітету. Відповідно до матеріалів справи станом на час слухань¹, заявник не був присутнім на засіданні комітету.

27. 17 червня 2010 року подання ВРЮ та рекомендація парламентського комітету розглядалися на пленарному засіданні парламенту. Слово було надане панові С.К. та пану В.К., які доповідали щодо справи заявника. Заявник був присутнім на пленарному засіданні. Після обговорення, парламент проголосував за звільнення заявника з посади судді у зв'язку з «порушенням присяги» і прийняв постанову з цього питання.

28. Як стверджує заявник, більшість народних депутатів була відсутня під час електронного голосування. Присутні народні депутати використовували картки для голосування, які належали їхнім відсутнім колегам. До Суду були надіслані заяви народних депутатів про неналежне використання карток для голосування та відеозапис відповідної частини пленарного засідання.

29. Заявник оскаржив своє звільнення до ВАСУ. Заявник стверджував, що: ВРЮ не діяла незалежно та безсторонньо; вона неналежним чином інформувала його про засідання у цій справі; не застосувала порядок звільнення судді Верховного Суду, передбачений Розділом 4 Закону «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, що передбачає низку процесуальних гарантій, таких як повідомлення відповідному судді про дисциплінарне провадження та забезпечення його участі у ньому, строки провадження, таємне голосування, та строки застосування дисциплінарних стягнень, а також що висновки ВРЮ були необґрунтованими та незаконними; що парламентський комітет не заслухав його і діяв упереджено та з порушеннями закону; парламент ухвалив постанову про звільнення заявника за відсутності більшості народних депутатів, що було порушенням статті 84 Конституції України, статті 24 Закону України «Про статус народного депутата України» 1992 року та статті 47 Регламенту Верховної Ради.

30. Тому заявник вимагав, щоб оскаржувані рішення та подання ВРЮ та постанова парламенту були визнані незаконними та були скасовані.

31. Відповідно до статті 171-1 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - Кодекс), справу було передано на розгляд до спеціальної палати ВАСУ.

32. Заявник вимагав відводу суддів палати, стверджуючи, що вона була сформована з порушенням закону та була упередженою. Заявнику було відмовлено у задоволенні його клопотань як необґрунтованих. Як стверджує заявник, низка його клопотань про долучення доказів до

¹ Виправлено 9 квітня 2013 року: було додано наступний текст: «Відповідно до матеріалів справи станом на час слухань».

матеріалів справи, а також виклику до суду свідків були залишені без задоволення.

33. 6 вересня 2010 року заявник доповнив свій позов заявами народних депутатів про неналежне використання під час голосування щодо його звільнення карток для голосування та відеозаписом відповідної частини пленарного засідання.

34. Після кількох засідань 19 жовтня 2010 року ВАСУ розглянув позов заявника та ухвалив постанову. Він встановив, що заявник був призначений на посаду судді у 1983 році, коли національне законодавство не передбачало складання суддями присяги. Проте, заявника було звільнено за порушення основоположних стандартів суддівської професії, закріплених у статтях 6 та 10 Закону України «Про статус суддів» 1992 року, які мали юридично обов'язкову силу на час вчинення дій заявником.

35. Суд також постановив, що рішення та подання ВРЮ, прийняті у зв'язку із рекомендацією pana P.K., були незаконними, тому що відповідно до чинного на час подій законодавства заявник та суддя Б. не вважалися родичами. Крім того, що стосується провадження в якому заявник був третьою особою, він не був зобов'язаний вимагати відводу судді pana Б. Проте, ВАСУ відмовив у скасуванні актів ВРЮ, пов'язаних з рекомендацією pana P.K., зазначивши, що відповідно до статті 171-1 Кодексу він не мав таких повноважень.

36. Що стосується рішення та подання ВРЮ, прийнятих за наслідками розгляду рекомендацій pana B.K., то вони були визнані законними та обґрунтованими.

37. Що стосується тверджень заявника про те, що ВРЮ мала застосувати порядок, передбачений Розділом 4 Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, суд зазначив, що відповідно до частини 2 статті 37 Закону цей порядок застосовується лише у випадках, пов'язаних із застосуванням таких заходів як винесення догани або пониження кваліфікаційного класу. Відповідальність за «порушення присяги» у вигляді звільнення передбачалася пунктом 5 частини 5 статті 126 Конституції України, та відповідний порядок був іншим і визначався статтею 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, Розділу II цього закону. Суд дійшов висновку, що порядок, на якому наполягав заявник, не застосовується до звільнення судді за «порушення присяги». Отже, не було підстав для застосування строків давності, зазначених у статті 36 Закону України «Про статус суддів» 1992 року та статті 43 Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року.

38. Суд також встановив, що заявник не з'явився на засідання ВРЮ без поважної причини. Він також зазначив, що під час розгляду питання у парламентському комітеті не було процесуальних порушень. Що стосується процесуальних порушень під час засідання парламенту,

то постанова парламенту про звільнення заявника була підтримана більшістю народних депутатів і це підтверджували дані поіменного голосування. Суд також зазначив, що він не має повноважень розглядати конституційність постанов парламенту, оскільки це належить до компетенції Конституційного Суду України.

39. Засідання ВАСУ проводилися у присутності заявника та інших сторін спору.

С. Події, пов'язані з призначенням голів національних судів та їхніх заступників, та, зокрема, Голови ВАСУ

40. 22 грудня 2004 року Президент України відповідно до статті 20 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року призначив суддю П. на посаду Голови ВАСУ.

41. 16 травня 2007 року Конституційний Суд України встановив, що частина 5 статті 20 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року, яка встановлювала порядок призначення та звільнення Президентом України голів судів та їхніх заступників, була неконституційною. Він рекомендував парламенту належним чином врегулювати це питання.

42. 30 травня 2007 року парламент прийняв постанову, якою було запроваджено тимчасовий порядок призначення голів судів та їхніх заступників. Постанова надавала ВРЮ повноваження призначати голів судів та їхніх заступників.

43. У той же день заявник оскаржив цю постанову до суду стверджуючи, *inter alia*, що вона не відповідає Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року та іншим законам України. Суд одразу ухвалив проміжне рішення, зупинивши дію постанови.

44. 31 травня 2007 року Рада суддів України, враховуючи прогалину у праві, що виникла в результаті рішення Конституційного Суду від 16 травня 2007 року, ухвалила рішення, яким проголосила своє тимчасове право призначати голів судів та їхніх заступників.

45. 14 червня 2007 року парламентське друковане видання опублікувало позицію Голови парламентського комітету, пана С.К., в якій стверджувалося, що місцеві суди не мають права переглядати вищезазначену постанову парламенту і що судді, які переглядають цю постанову, будуть звільнені за «порушення присяги».

46. 26 червня 2007 року З'їзд суддів України затвердив рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 року.

47. 21 лютого 2008 року суд, який переглядав постанову парламенту, скасував її як незаконну.

48. 21 грудня 2009 року Президія ВАСУ вирішила, що суддя П. має продовжувати виконувати свої обов'язки Голови ВАСУ після спливу

п'ятирічного строку, передбаченого статтею 20 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року.

49. 22 грудня 2009 року Конституційний Суд ухвалив рішення, що роз'яснює положення пункту 4 частини 5 статті 116 та частини 5 статті 20 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року. Суд встановив, що ці норми слід розуміти як такі, що надають Раді суддів України право вносити рекомендації щодо призначення суддів на адміністративні посади органу або посадовій особі, визначеним законом. Суд також зобов'язав парламент невідкладно виконати рішення від 16 травня 2007 року та запровадити відповідні зміни до законодавства.

50. 24 грудня 2009 року З'їзд суддів адміністративних судів вирішив, що суддя П. продовжуватиме діяти як Голова ВАСУ.

51. 25 грудня 2009 року Рада суддів України скасувала рішення від 24 грудня 2009 року як незаконне та зазначила, що згідно з частиною 5 статті 41 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року перший заступник Голови ВАСУ, суддя пан С., мав виконувати функції Голови цього суду.

52. 16 січня 2010 року Генеральна прокуратура видала прес-реліз, в якому зазначалося, що орган або посадова особа, уповноважені призначати та звільняти голів судів, не визначені законодавством України, а Рада суддів України мала право лише давати рекомендації з цих питань. Суддю пана П. не було звільнено з посади Голови ВАСУ, а отже, він продовжував обіймати цю посаду на законних підставах.

53. Суддя П. продовжував діяти як Голова ВАСУ.

54. 25 березня 2010 року Конституційний Суд України встановив, що постанова Верховної Ради від 30 травня 2007 року була неконституційною.

55. Палата ВАСУ, що розглядала справи, зазначені у статті 171-1 Кодексу, була створена у травні – червні 2010 року відповідно до процедури, передбаченої статтею 41 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України від 28 червня 1996 року

56. Стаття 6 Конституції проголошує, що державна влада в Україні здійснюється на основі розподілу на законодавчу, виконавчу та судову гілки.

57. Згідно зі статтею 76 Конституції України народні депутати обираються з громадян України, які досягли двадцяти одного року, мають право глосу та проживають в Україні потягом останніх п'яти років.

58. Статтею 84 Конституції передбачається, що народні депутати голосують особисто на пленарних засіданнях парламенту.

59. Частина 5 статті 126 Конституції зазначає таке:

«Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.»

60. Статті 128 та 131 Конституції передбачають таке:

Стаття 128

«Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом. ...»

Стаття 131

«В Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить:

- (1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
- (2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- (3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури - двох членів Вищої ради юстиції.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.»

В. Кримінальний Кодекс від 5 квітня 2001 року**61. Стаття 375 Кодексу передбачає:**

«1. Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.»

С. Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року**62. Відповідні положення Кодексу зазначають таке:****Стаття 161. Питання, які вирішує суд при прийнятті постанови**

«1. Під час прийняття постанови суд вирішує:

1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;

2) чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;

3) яку правову норму належить застосувати до цих правовідносин; ...»

Стаття 171¹. Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції [положення чинне з 15 травня 2010 року]

«1. Правила цієї статті поширюються на розгляд адміністративних справ щодо::

1) законності (крім конституційності) постанов парламенту, указів і розпоряджень Президента України;

2) актів Вищої ради юстиції; ...

2. Акти, дії чи бездіяльність парламенту, Президента України, Вищої ради юстиції, а також рішення, дії чи бездіяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України оскаржуються до Вищого адміністративного суду України. Для цього у Вищому адміністративному суді України створюється окрема палата.

...

4. Адміністративна справа щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності парламенту, Президента України, Вищої ради юстиції, а також рішень, дій чи бездіяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вирішується колегією суддів у складі не менше п'яти суддів ...

5. Вищий адміністративний суд України за наслідками розгляду справи може:

1) визнати акт парламенту, Президента України, Вищої ради юстиції, рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України незаконним повністю або в окремії його частині;

2) визнати дії чи бездіяльність парламенту, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України протиправними, зобов'язати Верховну Раду України, Президента України, Вищу раду юстиції, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України вчинити певні дії. ...»

D. Закон України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року зі змінами (чинний до 30 липня 2010 року)

63. Відповідні положення Закону передбачають таке:

Стаття 20. Порядок утворення судів

«...5. Голова суду, заступник голови суду призначаються на посаду строком на п'ять років з числа суддів та звільняються з посади Президентом України за поданням Голови Верховного Суду України (а щодо спеціалізованих судів - голови відповідного вищого спеціалізованого суду) на підставі рекомендації Ради суддів України (щодо спеціалізованих судів - рекомендації відповідної ради суддів). ...»

Рішенням Конституційного Суду від 16 травня 2007 року положення частини 5 статті 20 Закону щодо призначення голів судів та їхніх заступників Президентом України були визнані такими, що не відповідають Конституції України.

Стаття 41. Голова вищого спеціалізованого суду

«1. Голова вищого спеціалізованого суду:

...

3) ... утворює судові палати та вносить на затвердження президії суду пропозиції щодо їх персонального складу; ...

5. У разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його обов'язки виконує перший заступник голови суду, а за його відсутності - один із заступників голови цього суду відповідно до розподілу обов'язків.»

Стаття 116. Рада суддів України

«1. У період між з'їздами суддів України вищим органом суддівського самоврядування є Рада суддів України.

...

5. Рада суддів України:

...4) вирішує питання щодо призначення суддів на адміністративні посади в судах у випадках і порядку, передбачених цим Законом;...

6. Рішення Ради суддів України є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування. Рішення Ради суддів України може бути скасовано з'їздом суддів України.»

Е. Закон України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року зі змінами (чинний до 30 липня 2010 року)

64. Відповідні положення Закону передбачають таке:

Стаття 5. Вимоги, що ставляться до судді

«Суддя не може належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.»

Стаття 6. Обов'язки суддів

«Судді зобов'язані:

- при здійсненні правосуддя дотримуватись Конституції та законів України, забезпечувати повний, всебічний та об'єктивний розгляд судових справ з дотриманням встановлених законом строків;
- додержувати вимог, передбачених статтею 5 цього Закону, службової дисципліни та розпорядку роботи суду;
- не розголошувати відомості, що становлять державну, військову, службову, комерційну та банківську таємницю...
- не допускати вчинків та будь-яких дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності.»

Стаття 10. Присяга судді

«Вперше призначений суддя в урочистій обстановці приймає присягу такого змісту:

"Урочисто присягаю чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, здійснювати правосуддя, підкоряючись тільки закону, бути об'єктивним і справедливим".

Присяга судді складається перед Президентом України.»

Стаття 31. Підстави дисциплінарної відповідальності суддів

«1. Суддя притягується до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку, а саме за порушення:

- законодавства при розгляді судових справ;
- вимог, передбачених статтею 5 цього Закону;
- обов'язків, вказаних у статті 6 цього Закону.

2. Скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у винесенні цього рішення, якщо при цьому не було допущено навмисного порушення закону чи несумлінності, що потягло за собою істотні наслідки.»

Стаття 32. Види дисциплінарних стягнень

«1. До суддів застосовуються такі дисциплінарні стягнення:

- догана;

- пониження кваліфікаційного класу.

2. За кожне з порушень, вказаних у статті 31 цього Закону, накладається лише одне дисциплінарне стягнення. ...»

Стаття 36. Строки для застосування і зняття дисциплінарного стягнення

«1. Дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше шести місяців після виявлення проступку, не рахуючи часу тимчасової непрацездатності судді або перебування його у відпустці.

2. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення суддю не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, він вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення. ...»

Г. Закон України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року у редакції, чинній на час подій

65. Стаття 6 Закону, до внесення змін від 7 липня 2010 року, зазначає таке:

«На посаду члена Вищої ради юстиції може бути рекомендований громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років і не старший шістдесяти п'яти років, який проживає в Україні не менш як десять останніх років, володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше десяти років.

Вимоги частини першої цієї статті не поширюються на осіб, які входять до складу Вищої ради юстиції за посадою.

Вплив на членів Вищої ради юстиції у будь-який спосіб забороняється.»

66. 7 липня 2010 року статтю 6 Закону було доповнено новою частиною такого змісту:

«У разі якщо відповідно до цього Закону на посаду члена Вищої ради юстиції має бути призначений суддя, він призначається з числа суддів, обраних на посаду судді безстроково.»

67. Статті 8 – 13 регулюють порядок призначення членів ВРЮ органами, визначеними статтею 131 Конституції.

68. 7 липня 2010 року ці статті були доповнені додатковими вимогами щодо того, що десять членів ВРЮ мають призначатися з числа суддів органами, визначеними у статті 131 Конституції.

69. Стаття 17 Закону передбачає, що перед вступом на посаду член ВРЮ складає присягу на засіданні Верховної Ради.

70. Стаття 19 Закону передбачає, що ВРЮ складається з двох секцій. Робота ВРЮ координується її Головою або, за його відсутності, його заступником. Голова ВРЮ, його заступник та секретарі секцій ВРЮ працюють на постійній основі.

71. Решта положень Закону передбачають таке:

Стаття 24. Засідання Вищої ради юстиції

«... Засідання Вищої ради юстиції проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від її конституційного складу ...»

Стаття 26. Відвід члена Вищої ради юстиції

«Член Вищої ради юстиції не може брати участі в розгляді питання і підлягає відводу, якщо буде встановлено, що він особисто, прямо чи побічно заінтересований в результаті справи ... За наявності таких обставин член Вищої ради юстиції повинен заявити самовідвід. За таких самих обставин відвід члену Вищої ради юстиції може заявити особа, ... стосовно якої вирішується питання,»

Стаття 27. Акти Вищої ради юстиції

«...Акти Вищої ради юстиції можуть бути оскаржені виключно до Вищого адміністративного суду України в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.»

72. Розділ 2 Закону «Розгляд питань про звільнення суддів» у відповідній статті передбачає таке:

**Стаття 32. Подання про звільнення судді за особливих обставин
[редакція статті, чинна до 15 травня 2010 року]**

«Питання про звільнення судді з підстав, передбачених пунктами 4 - 6 частини п'ятої статті 126 Конституції України, Вища рада юстиції розглядає після надання кваліфікаційною комісією відповідного висновку або за власною ініціативою. Запрошення судді, справа якого розглядається, є обов'язковим.

Рішення щодо внесення Вищою радою юстиції подання про звільнення судді відповідно до пунктів 4 і 5 частини п'ятої статті 126 Конституції України приймається не менш як двома третинами голосів членів Вищої ради юстиції, які взяли участь у засіданні, а у випадках, передбачених у пункті 6 частини п'ятої статті 126 Конституції України, - більшістю голосів членів від конституційного складу Вищої ради юстиції.»

**Стаття 32. Подання про звільнення судді за особливих обставин
[редакція статті, чинна з 15 травня 2010 року]**

«Питання про звільнення судді з підстав, передбачених пунктами 4 - 6 частини п'ятої статті 126 Конституції України (порушення суддею вимог щодо несумісності, порушення суддею присяги, набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього), Вища рада юстиції розглядає після надання Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідного висновку або за власною ініціативою.

Порушенням суддею присяги є:

(і) вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та невідкупності судових органів;

(ii) незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї;

(iii) умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом;

(iv) порушення морально-етичних принципів поведінки судді. ...

Запрошення судді, справа якого розглядається, є обов'язковим. У разі неможливості взяти участь у засіданні Вищої ради юстиції з поважних причин суддя, справа якого розглядається, може надати по суті порушених питань письмові пояснення, які долучаються до матеріалів справи. Письмові пояснення судді виголошуються на засіданні Вищої ради юстиції в обов'язковому порядку. Повторне нез'явлення такого судді є підставою для розгляду справи за його відсутності.

Рішення щодо внесення Вищою радою юстиції подання про звільнення судді відповідно до пунктів 4, 5 та 6 частини п'ятої статті 126 Конституції України приймається більшістю голосів членів від конституційного складу Вищої ради юстиції.»

73. Глава 4 Закону «Дисциплінарне провадження щодо суддів Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів» у відповідній частині передбачає таке:

Стаття 37. Види стягнень, які може накласти Вища рада юстиції
[редакція, чинна до 30 липня 2010 року]

«Вища рада юстиції може притягнути до дисциплінарної відповідальності... суддів Верховного Суду України ... з підстав, передбачених у пункті 5 частини п'ятої статті 126 Конституції України та Законом України "Про статус суддів".

Вища рада юстиції може накласти на цих суддів такі стягнення:

- (1) догану;
- (2) пониження кваліфікаційного класу.

Вища рада юстиції може прийняти рішення про невідповідність судді займаній посаді та про внесення подання про звільнення цього судді з посади до органу, який його призначив чи обрав.»

Стаття 39. Стадії дисциплінарного провадження

«Дисциплінарне провадження включає такі стадії:

- (1) перевірка даних про дисциплінарний проступок;
- (2) відкриття дисциплінарного провадження;
- (3) розгляд дисциплінарної справи;
- (4) прийняття рішення. ...»

Стаття 40. Перевірка даних про дисциплінарний проступок

«Перевірка даних про дисциплінарний проступок здійснюється ... одним із членів Вищої ради юстиції шляхом одержання письмового пояснення від судді та інших осіб, витребування та ознайомлення з матеріалами судових справ, одержання іншої інформації від будь-яких органів, організацій, установ, громадян чи їх об'єднань.

За наслідками перевірки складається довідка з викладенням фактичних обставин, виявлених під час перевірки, висновків і пропозиції. З довідкою і матеріалами повинен бути ознайомлений суддя, стосовно якого проводилася перевірка. ...»

Стаття 41. Відкриття дисциплінарного провадження

«За наявності підстав для дисциплінарного провадження щодо ... судді Верховного Суду України... дисциплінарне провадження відкривається за постановою Вищої ради юстиції в десятиденний строк з дня одержання даних про дисциплінарний проступок судді, а в разі, якщо ці дані потребують перевірки, - в строк, не більший десяти днів з дня закінчення перевірки.»

Стаття 42. Розгляд дисциплінарної справи та прийняття рішення [редакція статті, чинна до 30 липня 2010 року]

«Вища рада юстиції розглядає дисциплінарну справу на найближчому засіданні Вищої ради юстиції після надходження висновку та матеріалів перевірки.

Рішення в дисциплінарній справі приймається за відсутності особи, щодо якої розглядається дисциплінарна справа, шляхом таємного голосування...

Вирішуючи питання про дисциплінарну відповідальність судді, Вища рада юстиції повинна вислухати його пояснення. У разі неможливості взяти участь у засіданні Вищої ради юстиції з поважних причин суддя може надати по суті порушених питань письмові пояснення, які долучаються до матеріалів справи. Письмові пояснення судді виголошуються на засіданні Вищої ради юстиції в обов'язковому порядку. Повторне нез'явлення такого судді є підставою для розгляду справи за його відсутності.»

Стаття 43. Строки застосування дисциплінарного стягнення

«Дисциплінарне стягнення до судді застосовується Вищою радою юстиції не пізніше шести місяців після виявлення проступку, не враховуючи часу тимчасової непрацездатності судді або перебування його у відпустці, але не пізніше року з дня вчинення проступку.»

Стаття 44. Погашення чи зняття дисциплінарного стягнення

«Якщо суддю протягом року з дня накладення на нього дисциплінарного стягнення не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, він вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення. ...»

Г. Закон України «Про порядок обрання та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України» від 18 березня 2004 року, чинний до 30 липня 2010 року

74. Відповідні положення Закону передбачали таке:

Стаття 19. Порядок розгляду Комітетом Верховної Ради України подання про звільнення з посади судді, обраного безстроково

«Подання про звільнення з посади судді, обраного безстроково, розглядається Комітетом Верховної Ради України в місячний строк з дня його надходження. ...

Комітет Верховної Ради України здійснює перевірку звернень громадян або інших повідомлень щодо діяльності судді, які надійшли до Комітету Верховної Ради України.

Комітет Верховної Ради України може направити звернення для додаткової перевірки до Верховного Суду України, Вищої ради юстиції, відповідного вищого спеціалізованого суду, Державної судової адміністрації України, Ради суддів України або до відповідної кваліфікаційної комісії суддів.

Про результати перевірки відповідні органи письмово повідомляють Комітет Верховної Ради України у встановлений ним строк, але не пізніше як через 15 днів із часу отримання ними доручення про перевірку.

Про час та місце засідання Комітету Верховної Ради України повідомляється суддя, обраний безстроково, щодо якого порушено питання про звільнення його з посади».

Стаття 20 Порядок розгляду Комітетом Верховної Ради України питання про звільнення з посади судді, обраного безстроково

«У засіданні Комітету Верховної Ради України у розгляді питання про звільнення з посади судді, обраного безстроково, можуть брати участь народні депутати України, представники Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої ради юстиції, Державної судової адміністрації України, а також представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості.

Участь судді, обраного безстроково, стосовно якого розглядається подання про звільнення його з посади, у засіданні Комітету Верховної Ради України є обов'язковою, крім випадків, зазначених у пунктах 2, 3, 6, 7, 8 і 9 частини п'ятої статті 126 Конституції України.

У разі повторної неявки без поважних причин судді, стосовно якого розглядається подання про звільнення його з посади, з установленням Комітетом Верховної Ради України факту отримання цією особою повідомлення про час і місце засідання розгляд питання щодо цього судді проводиться за його відсутності. Комітет Верховної Ради України надає оцінку поважності причин неявки. ...

На засіданні Комітету Верховної Ради України розгляд подання про звільнення судді починається з доповіді головуючого.

Члени Комітету Верховної Ради України та інші народні депутати України можуть ставити запитання судді щодо матеріалів перевірки, а також за фактами, зазначеними у зверненнях громадян.

Суддя має право ознайомитися з матеріалами, довідками та висновком Комітету Верховної Ради України, що стосуються його звільнення.»

Стаття 21. Внесення Комітетом Верховної Ради України на пленарне засідання Верховної Ради України пропозиції про звільнення з посади судді, обраного безстроково

«Комітет Верховної Ради України вносить на пленарне засідання Верховної Ради України пропозицію про рекомендацію або нерекомендацію щодо звільнення з посади судді, обраного безстроково, і представник цього Комітету доповідає із зазначеного питання.»

Стаття 22. Запрошення осіб для розгляду питання про звільнення з посади судді, обраного безстроково

«... Присутність судді на пленарному засіданні Верховної Ради України при розгляді питання про його звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 4 і 5 частини п'ятої статті 126 Конституції України, є обов'язковою. Неявка на засідання не є перешкодою для розгляду питання по суті.»

Стаття 23. Порядок розгляду питання про звільнення з посади судді, обраного безстроково, на пленарному засіданні Верховної Ради України

«Кожна кандидатура для звільнення з посади судді, обраного безстроково, персонально представляється на пленарному засіданні Верховної Ради України представником Комітету Верховної Ради України.

У разі якщо суддя не згоден з поданням про звільнення, його пояснення заслуховується обов'язково.

Народні депутати України можуть ставити запитання судді щодо його діяльності.

Якщо при обговоренні питання на пленарному засіданні Верховної Ради України виникає необхідність здійснити перевірку звернень громадян щодо діяльності судді або витребувати додаткову інформацію, Верховна Рада України доручає відповідному Комітету Верховної Ради України здійснити таку перевірку.»

Стаття 24. Прийняття Верховною Радою України рішення про звільнення судді, обраного безстроково, з посади

«З підстав, визначених частиною п'ятою статті 126 Конституції України, Верховна Рада України приймає рішення про звільнення судді з посади.

Рішення приймається шляхом відкритого нефіксованого голосування більшістю голосів від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення про звільнення судді оформляється постановою Верховної Ради України.»

Н. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 року

75. Стаття 1 Закону передбачає, що парламентський комітет є органом парламенту, який утворюється для здійснення законопроектної роботи за окремими напрямами, попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень парламенту, та виконання контрольних функцій.

І. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року

76. Згідно зі статтею 24 Закону народний депутат зобов'язаний бути присутнім та особисто брати участь у засіданнях парламенту. Він

зобов'язаний особисто брати участь в голосуванні з питань, що розглядаються парламентом та його органами.

Ж. Закон «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року

77. Стаття 47 Регламенту Верховної Ради передбачає, що, коли парламент приймає рішення, народні депутати голосують особисто в сесійній залі шляхом використання системи електронного голосування або, у випадку таємного голосування, у спеціально відведених для таємного голосування у місці біля залу для пленарних засідань.

III. ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

А. Європейська Хартія про закон «Про статус суддів» від 8-10 липня 1998 року (Департамент з юридичних питань Ради Європи, Документ (98)23)

78. Відповідні витяги з Розділу 5 Хартії під назвою «Відповідальність», зазначають таке:

«5.1. Халатність судді при виконанні одного з обов'язків, безпосередньо закріплених у Законі, може призвести до застосування до нього санкції, якщо буде прийнято відповідне рішення, – на підставі подання, рекомендації або згоди колегії або органу, що не менш ніж наполовину складається з обраних суддів – у рамках провадження із повним заслуховуванням сторін, причому судді, щодо якого порушено справу, має надаватися право на залучення представника. Конкретні заходи покарання, що можуть застосовуватися до судді, зазначені у Законі, а призначаються на основі принципу пропорційності. Рішення виконавчого органу, суду або органу, що призначає покарання, як це передбачено Хартією, може бути оскаржено до судового органу вищого рівня.»

В. Висновок Венеціанської комісії

79. Відповідні витяги зі Спільного висновку Венеціанської комісії та Директорату з питань співробітництва Генерального Директорату з прав людини та правових питань Ради Європи щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження», ухваленого Венеціанською Комісією на її 84-ому пленарному засіданні (м. Венеція, 15-16 жовтня 2010 року, CDL-AD(2010)029), зазначає таке (виділення в тексті відповідно до оригіналу):

«28. Прикінцеві положення Розділу XII;3 (Зміни до законодавчих актів України) Закону України «Про судоустрій та статус судів», а саме пункт 3.11 про внесення змін до Закону України «Про Вищу раду юстиції» тепер передбачають, що двоє з трьох членів Вищої ради юстиції, які призначаються

Верховною Радою (частина 1 статті 8) та Президентом України (частина 1 статті 9) відповідно, один з трьох членів, які призначаються з'їздом суддів України (частина 1 статті 1), та один із трьох членів, які призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ (частина 1 статті 12) призначаються із числа суддів. Безсумнівно, це є схвальне намагання подолати проблему малої кількості суддів у ВРЮ. Всеукраїнська конференція працівників прокуратури призначає двох членів ВРЮ, один з яких призначається з числа суддів (частина 1 статті 13).

29. Проте, **склад Вищої ради юстиції України все ще не відповідає європейським стандартам, оскільки із 20 її членів лише троє є суддями, що обрані своїми колегами.** Чинні прикінцеві положення визнають те, що кількість суддів у Вищій раді юстиції має бути більшою, але обране рішення полягає у тому, що Верховна Рада, Президент, навчальні заклади та працівники прокуратури мають обирати або призначати суддів. ... У теперішньому складі ВРЮ один суддя є членом за посадою (Голова Верховного Суду України), а деякі члени, призначені Президентом та Верховною Радою, є суддями *de facto* або колишніми суддями, але це не є юридично обов'язковим, доки не закінчиться строк дії мандатів теперішніх членів. Разом із Міністром юстиції та Генеральним прокурором 50% членів або належать до органів виконавчої чи законодавчої влади, або призначаються ними. Тому Вища рада юстиції не може вважатися такою, значна частина якої складається із суддів. Інколи таке трапляється у більш ранніх демократіях, що виконавча влада має вирішальний вплив, та у деяких країнах такі системи можуть діяти прийнятно на практиці. Органи влади України самі під час зустрічей у Києві охарактеризували Україну як країну перехідної демократії, яка охоче використовує досвід інших країн. Як зазначалося у попередніх висновках: *«Проте, нові демократії все ще не мали можливості розвивати такі традиції, що можуть запобігти зловживанням, а отже, принаймні у цих країнах, існує потреба у чітких конституційних та законодавчих нормах, що гарантують запобігання політичним зловживанням при призначенні суддів».*

30. Чинний склад ВРЮ може дозволити забезпечити невідповідність парламентській більшості та попередньому тиску з боку виконавчої влади, проте не дозволяє подолати структурний дефіцит її складу. Цей орган не може уникнути підпорядкування інтересам політичної партії. Недостатньо гарантій, які забезпечували б те, щоб ВРЮ оберігала цінності та основоположні принципи справедливості. Її склад визначається Конституцією, і відповідно знадобляться зміни до Конституції. Включення Генерального прокурора України до ВРЮ в якості її члена за посадою також викликає занепокоєння, оскільки це може мати залякуючий ефект для суддів та сприйматися як потенційна загроза. Генеральний прокурор України є стороною у багатьох справах, які мають вирішувати судді, і його присутність в органі, який має повноваження щодо призначення суддів, застосування до них дисциплінарних заходів та їхнього звільнення створює ризик того, що у таких справах судді не діятимуть безсторонньо, або що Генеральний прокурор України не діятиме безсторонньо у відношенні тих суддів, чиї рішення він не схвалює. Тому, склад ВРЮ України не відповідає європейським стандартам. Оскільки змінений склад потребуватиме внесення змін до Конституції, а це може видатися складним, **Закон повинен включати в себе жорсткіше регулювання питань несумісності для того, щоб урівноважити недосконалість складу ВРЮ.** Враховуючи повноваження, надані ВРЮ, вона повинна працювати на постійній основі, а обрані члени, на відміну від членів за посадою, не повинні мати права

поєднувати свою діяльність у ВРЮ з іншою публічною або приватною діяльністю. ...

42. ... Враховуючи те, що Міністр юстиції та Генеральний прокурор України є членами ВРЮ за посадою (стаття 131 Конституції), і що Конституція України не гарантує того, що більшість або значна частина ВРЮ складатимуть судді, обрані своїми колегами, внесення пропозицій щодо звільнення суддів членами, які належать до виконавчої влади, може зашкодити незалежності суддів У будь-якому випадку, **член ВРЮ, який вносить пропозицію, повинен бути позбавлений можливості брати участь у прийнятті рішення щодо звільнення з посади відповідного судді:** це може вплинути на гарантію безсторонності...

45. ... Точність та передбачуваність підстав для дисциплінарної відповідальності є бажаними для цілей юридичної визначеності та особливо для гарантування незалежності суддів. Тому слід докласти зусиль для того, щоб уникнути розпливчастих підстав або широких визначень. Проте, **нове визначення включає в себе багато загальних термінів**, таких як «[вчинення] дій, що порочать звання судді або можуть викликати сумніви [щодо] його/її неупередженості, об'єктивності та незалежності, [або у] чесності та неупередженості судових органів» та «порушення морально-етичних принципів поведінки судді» серед інших. Це видається особливо небезпечним через такі нечіткі терміни та можливість використання цього як політичної зброї проти суддів. ... Таким чином, підстави для дисциплінарної відповідальності досі сприймаються надто широко та потрібне більш жорстке регулювання для того, щоб забезпечити незалежність судової влади.

46. Насамкінець, стаття 32, її остання частина, вимагає прийняття рішень щодо подання ВРЮ про звільнення судді простою більшістю, а не двома третинами. З огляду на недосконалий склад ВРЮ це – крок назад у питанні незалежності суддів ...

51. Насамкінець, склад ... високо впливової так званої «п'ятої палати» Вищого адміністративного суду має чітко визначатися законом для того, щоб відповідати вимогам основоположного права на суд, встановленого законом. ...»

С. Доповідь Томаса Хаммарберга, Комісара з прав людини Ради Європи, за результатами його візиту в Україну (19-26 листопада 2011 року), CommDH(2012)10, 23 лютого 2012 року

80. Відповідні положення доповіді зазначають таке:

“II. Питання, які стосуються незалежності та неупередженості суддів

Незалежність судової системи, що також передбачає незалежність кожного окремого судді, повинна бути захищена як на законодавчому, так і на практичному рівні. Комісар із занепокоєнням відзначив, що, на переконання української громадськості, судді не захищені від зовнішнього тиску, в тому числі й політичного. Для усунення тих чинників, які роблять суддів вразливими і послаблюють їхню незалежність, необхідні рішучі дії в кількох напрямках. Влада повинна уважно розглядати будь-які заяви про випадки неприпустимого політичного або іншого втручання в роботу судових органів і забезпечити ефективні засоби правового захисту.

Комісар закликає українську владу повною мірою виконувати рекомендації Венеціанської комісії щодо необхідності впорядкувати та уточнити процедури і критерії, пов'язані з призначенням і звільненням суддів, а також застосуванням дисциплінарних заходів. Важливо встановити відповідні гарантії для забезпечення справедливості й виключення ризику політизації під час застосування дисциплінарних процедур. Що стосується процесу призначення кандидатів на суддівські посади, вирішальним має бути їхня кваліфікація та особисті якості.

Нинішній склад Вищої ради юстиції України не відповідає міжнародним стандартам і має бути змінений, що, у свою чергу, вимагає конституційних змін...

У листопаді 2011 року заступник Генерального прокурора Михайло Гаврилюк, який є членом Вищої ради юстиції України, виступив із заявою про порушення дисциплінарного провадження проти суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ за порушення присяги. Комісар отримав повідомлення, в яких стверджувалось, що ці події стали результатом тиску з боку виконавчої влади на цей судовий орган з метою вплинути на результат виборів наступного Голови Верховного Суду України. ...

35. Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що суддю звільняє орган, який обрав або призначив його/її, за поданням ВРЮ. Декілька співрозмовників Комісара підкреслювали, що, зважаючи на нинішній склад ВРЮ, існує досить високий ризик того, що подібне рішення може бути ініційоване з політичних або аналогічних міркувань. Такі мотиви можуть також відігравати певну роль у контексті рішення Верховної Ради України звільнити суддю, обраного безстроково. Тому для захисту незалежності суддів слід запровадити додаткові гарантії як на законодавчому, так і на практичному рівні.

36. У Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів» містяться положення щодо недопустимості неправомірного тиску на суддів, однак такі положення слід посилити як на законодавчому, так і на практичному рівні. ...

42. Комісар особливо стурбований повідомленнями про потужний вплив, який здійснюється на суддів прокуратурою та виконавчою владою через їхніх представників у Вищій раді юстиції України. Зокрема, Комісара було поінформовано про випадки, коли дисциплінарні провадження проти суддів були ініційовані членами ВРЮ, які представляють Генеральну прокуратуру України, за начебто порушення присяги на підставі судових рішень у справах, у яких судді, як повідомлялося, не підтримали позицію прокурора (див. пункт 20 вище). У цьому контексті Комісар хотів би нагадати, що у суддів не повинно бути підстав боятися звільнення або дисциплінарного провадження через судові рішення, які вони приймають. ...

Висновки та рекомендації

46. Комісар підкреслює, що систему призначення суддів слід повністю захистити від неправомірного політичного та іншого впливу певних сторін. Рішення суддів не повинні бути предметом перегляду поза межами звичайної процедури оскарження. Заходи дисциплінарного впливу мають регулюватися чіткими нормами і процедурами, передбаченими в межах самої судової системи, і такими, що не підпадають під політичний або інший неправомірний вплив.

47. Хоча Комісар не може коментувати достовірність заяв про здійснення тиску на суддів Верховного Суду України, зазначених вище (пункт 20), він вважає ситуацію такою, що дає підстави для серйозного занепокоєння. Українська влада повинна розглядати і належним чином реагувати на будь-які заяви про втручання в роботу судових органів. Представникам інших гілок влади слід утримуватися від будь-яких дій чи заяв, які можуть бути сприйняті як інструмент здійснення тиску на діяльність судових органів чи викликати сумніви щодо їх здатності виконувати свої обов'язки ефективно. Судді не повинні мати підстав боятися звільнення чи дисциплінарного провадження у зв'язку із прийнятими ними судовими рішеннями. Окрім того, необхідно використати можливості нинішньої реформи для потужного зміцнення незалежності судової влади від виконавчої. ...»

IV. ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

81. У 2012 році Інститутом порівняльного публічного та міжнародного права імені Макса Планка, Німеччина (*Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*) було складено доповідь за результатами порівняльного дослідження законодавства під назвою «Незалежність судової влади у перехідний період»¹.

82. Доповідь за результатами дослідження, серед іншого, ретельно розглядає питання дисциплінарних заходів щодо суддів різних юрисдикцій. У ній наводиться думка про те, що у країнах Європи немає єдиного підходу до організації системи суддівської дисципліни. Проте можна відзначити, що у багатьох країнах Європи підстави дисциплінарної відповідальності судів визначаються у доволі загальних термінах (таких як, наприклад, істотне або повторне порушення посадових обов'язків, що призвело до виникнення враження про явну невідповідність судді займаній посаді (Швеція)). Як виняток, в Італії законодавством передбачається повний список із тридцяти семи різних дисциплінарних порушень, пов'язаних з поведінкою суддів як під час виконання посадових обов'язків, так і поза ними. Санкції за дисциплінарні порушення судді можуть включати в себе: попередження, догану, переведення, переведення на менш кваліфіковану роботу, пониження в посаді, затримку підвищення, штраф, зниження зарплати, тимчасове відсторонення від виконання обов'язків, звільнення з або без збереження пенсії. Звільнення судді як найбільш суворая санкція зазвичай призначається лише судом; у деяких правових системах вона також може призначатися іншими органами, такими як спеціалізована Дисциплінарна палата Вищої ради суддів, але, як правило, потім її застосування можна оскаржити до суду. За виключенням Швейцарії, парламент не бере участі у в процедурі; проте, у Швейцарії система

1. «Judicial Independence in Transition». Seibert-Fohr, Anja (Ed.), 2012, XIII, 1378 p.

кардинально відрізняється через обмежений строк, на який обирається суддя.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

83. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що (i) його справа не розглядалася «незалежним та безстороннім судом»; (ii) провадження у ВРЮ було несправедливим у зв'язку з тим, що воно не здійснювалося згідно з процедурою, передбаченою Розділом IV Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, який закріплює низку важливих процесуальних гарантій, включаючи строки застосування дисциплінарних стягнень; (iii) парламент ухвалив рішення про його звільнення на пленарному засіданні з порушенням правил використання системи електронного голосування; (iv) його справа не розглядалась «судом, встановленим законом»; (v) рішення у його справі постановлялись без здійснення належної оцінки доказів, а важливі доводи, висунуті стороною захисту, не були належним чином розглянуті; (vi) відсутність у ВАСУ достатніх повноважень для розгляду актів, ухвалених ВРЮ, суперечила його «праву на суд»; (vii) не було дотримано принципу рівності сторін.

84. Пункт 1 статті 6 Конвенції у відповідних частинах передбачає таке:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...»

А. Прийнятність

85. Сторони не оспорювали прийнятність вищезазначених скарг.

86. Хоча Уряд визнав, що пункт 1 статті 6 Конвенції є застосовним у цій справі, Суд вважає за належне розглянути це питання більш докладно.

1. Чи застосовується пункт 1 статті 6 у його цивільному аспекті

87. Суд зазначає, що трудові спори між державними службовцями та державою можуть бути поза межами цивільного аспекту статті 6

Конвенції за умови виконання двох сукупних умов. По-перше, держава у своєму законодавстві повинна чітко виключити можливість доступу до суду для відповідних посад або категорій працівників, про яких йдеться. По-друге, таке виключення повинно бути виправдане об'єктивними підставами в інтересах держави (див. рішення у справі «Вільхо Ескелайнен та інші проти Фінляндії» (*Vilho Eskelinen and Others v. Finland*) [ВП], заява № 63235/00, п. 62, ECHR 2007-IV).

88. У контексті першої умови, Судові ніщо не заважає назвати «судом» конкретний національний орган, який не входить до судової системи, для цілей встановлення його відповідності критеріям, викладеним у справі «Вільхо Ескелайнен та інші проти Фінляндії». Адміністративний або парламентський орган може вважатися «судом» у матеріально-правовому значенні цього терміну, що призведе до можливості застосування статті 6 Конвенції до спорів державних службовців (див. рішення у справах: «Аргіру та інші проти Греції» (*Argyrou and Others v. Greece*), заява № 10468/04, п. 24, від 15 січня 2009 року та «Савіно та інші проти Італії» (*Savino and Others v. Italy*), заяви №№ 17214/05, 20329/05 та 42113/04, пп. 72-75, від 28 квітня 2009 року). Проте висновок щодо застосовності статті 6 Конвенції не перешкоджає розгляду питання дотримання процесуальних гарантій у такому провадженні (див. вищезазначене рішення у справі «Савіно та інші проти Італії» (*Savino and Others v. Italy*), п. 72).

89. Що стосується цієї заяви, то справа заявника розглядалася ВРЮ, яка встановила всі питання факту та права після проведення засідання та оцінки доказів. Розгляд справи ВРЮ завершився двома поданнями про звільнення заявника, поданими до парламенту. Після отримання подань парламентом, вони були розглянуті парламентським комітетом з питань правосуддя, якому на той час було надано певну свободу дій при оцінці висновків ВРЮ, оскільки він мав повноваження проводити обговорення та, за необхідності, додаткову перевірку, результатом чого могло стати внесення рекомендації про те, чи звільнити суддю, чи ні (див. статті 19-21 Закону України «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України» 2004 року). На пленарному засіданні парламенту на підставі подань ВРЮ та пропозиції парламентського комітету було згодом ухвалене рішення про звільнення заявника (див. статтю 23 того ж Закону). Насамкінець, рішення ВРЮ та парламенту були переглянуті ВАСУ.

90. Отже, видається, що вирішуючи справу заявника та виносячи обов'язкове для виконання рішення, ВРЮ, парламентський комітет та пленарне засідання парламенту разом виконували функцію суду (див. рішення у справі «Савіно та інші проти Італії» (*Savino and Others v. Italy*), п. 74). Обов'язкове для виконання рішення про звільнення

заявника було згодом переглянуто ВАСУ, який є судом, що входить до національної судової системи, у класичному розумінні цього слова.

91. З огляду на зазначене вище, не можна дійти висновку, що національне законодавство «однозначно виключало можливість доступу до суду» для скарги заявника. Отже, перший критерій справи *«Вільхо Ескелайнен та інші проти Фінляндії»* дотримано не було, а тому стаття 6 Конвенції застосовується у її цивільному аспекті (див. для порівняння рішення від 5 лютого 2009 року у справі *«Олуїч проти Хорватії»* (*Olujić v. Croatia*), заява № 22330/05, п. 31-45).

2. Чи застосовується пункт 1 статті 6 Конвенції у його кримінальному аспекті

92. Два аспекти статті 6, цивільний і кримінальний, не обов'язково є взаємовиключними (див. рішення від 10 лютого 1983 року у справі *«Альбер та Ле Комт проти Бельгії»* (*Albert and Le Compte v. Belgium*), п. 30, Series A № 58). Отже, питання полягає у тому, чи застосовується стаття 6 Конвенції також і у кримінальному аспекті.

93. У світлі критеріїв, викладених у справі *«Енгель та інші проти Нідерландів»* (див. рішення від 8 червня 1976 року у справі *«Енгель та інші проти Нідерландів»* (*Engel and Others v. the Netherlands*), пп. 82-83, Series A № 22), та у зв'язку з суворістю санкцій, накладених на заявника виникають певні міркування. Хоча аналогом у цій справі певною мірою можуть слугувати провадження з люстрації у Польщі, результатом яких також були звільнення відповідних осіб з посад, Суд у тій ситуації постановив, що відповідні положення польського законодавства не були «спрямовані на групу осіб зі спеціальним статусом – так, як це має місце, наприклад, у дисциплінарному праві», а охоплювали широке коло осіб, а наслідками проваджень стала заборона обіймати велику кількість посад в державних органах, вичерпний перелік яких національним законодавством не встановлювався (див. ухвалу щодо прийнятності у справі *«Матиєк проти Польщі»* (*Matyjek v. Poland*), заява № 38184/03, пп. 53 та 54, ECHR 2006-VII). Вищезазначена справа, таким чином, відрізняється від цієї, оскільки у цій справі заявник, який мав спеціальний статус, був покараний за невиконання своїх професійних обов'язків – тобто за порушення, яке чітко підпадає під дію дисциплінарного права. Покарання, накладене на заявника, було класичним дисциплінарним стягненням за неналежне виконання професійних обов'язків, але в рамках національного законодавства поряд з цим існувало ще й кримінальне покарання за постановлення суддею завідомо неправосудного рішення (див. статтю 375 Кримінального кодексу України вище). Важливо також зазначити, що звільнення заявника з посади судді формально не перешкоджало йому займатися юридичною практикою в будь-якій іншій якості.

94. Крім того, Суд дійшов висновку, що звільнення зі складу збройних сил не може вважатися кримінальним покаранням для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції (див. ухвали щодо прийнятності у справах: «Тепелі та інші проти Туреччини» (*Tepeli and Others v. Turkey*), заява № 31876/96, від 11 вересня 2001 року та «Сукюм проти Туреччини» (*Suküt v. Turkey*), заява № 59773/00, від 11 вересня 2007 року). Суд також однозначно постановив, що провадження зі звільнення судового виконавця за численні порушення «не означало встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення» (див. рішення від 16 липня 2009 року у справі «Байер проти Німеччини» (*Bayer v. Germany*), заява № 8453/04, п. 37).

95. З огляду на зазначене вище, Суд вважає, що факти цієї справи не дають підстав для того, щоб дійти висновку, що справа про звільнення заявника стосувалась встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення у розумінні статті 6 Конвенції. Відповідно, ця стаття не є застосовною у її кримінальному аспекті.

3. Інші питання щодо прийнятності

96. Суд також зазначає, що вищезазначені скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції не є явно неприйнятними у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Щодо принципів «незалежного та безстороннього суду»

(а) Доводи заявника

97. Заявник скаржився на те, що його справа не розглядалася «незалежним та безстороннім судом». Зокрема, цим вимогам не відповідала ВРЮ з огляду на процедуру її формування, підпорядкованість її членів іншим державним органам та особисту упередженість деяких з її членів у справі заявника. Заявник особливо наголошував, що пан С.К. пан В.К. та пан Р.К при розгляді його справи не могли бути безсторонніми. Недотримання вимог незалежності та безсторонності також відбувалося на подальших стадіях провадження, включаючи стадію провадження у ВАСУ, який не забезпечив ані процесуальних гарантій, ані адекватного перегляду питань справи.

98. Крім того, згідно з твердженнями заявника, перегляд його справи ВАСУ не може вважатися достатнім, щоб компенсувати процесуальні недоліки, які мали місце на попередніх стадіях. Зокрема, ВАСУ не міг формально скасувати рішення про його звільнення, а за відсутності будь-якого нормативного регулювання залишалось

незрозумілим, якими мають бути процесуальні наслідки визнання вищезазначених рішень незаконними. Крім того, спосіб, в який ВАСУ переглядав справу заявника, говорив про відсутність адекватної відповіді на його доречні та важливі аргументи та доводи стосовно відсутності фактичного підґрунтя для його звільнення, упередженості членів ВРЮ та порушень процедури голосування у парламенті.

(b) Доводи Уряду

99. Уряд стверджував, що національне законодавство передбачало достатні гарантії незалежності та безсторонності ВРЮ. У той же час, не існувало будь-яких свідчень особистої упередженості з боку будь-кого з членів ВРЮ, які розглядали справу заявника. Зокрема, заяви, зроблені паном С.К. в засобах масової інформації, на які посилався заявник, насправді були зроблені за шість місяців до подій, які розглядаються у цій справі. Отже, не існує причинно-наслідкового зв'язку між цими заявами та звільненням заявника. На підтвердження того, що пан Р.К. і пан В.К. також були упереджені, немає обґрунтованих аргументів. У будь-якому разі, рішення ВРЮ було ухвалене більшістю голосів, і стверджувана упередженість певних членів ВРЮ не могла істотно вплинути на безсторонність цього органу.

100. Уряд також визнав, що спостерігалось часткове дублювання складів ВРЮ та парламентського комітету, який розглядав справу заявника після того, як її було передано до парламенту. Тим не менш, комітет був колегіальним органом, який ухвалював рішення більшістю голосів, і це рішення не було обов'язковим для пленарного засідання парламенту.

101. Уряд стверджував, що немає причин ставити під сумнів незалежність та безсторонність ВАСУ.

102. Також, згідно з твердженнями Уряду, перегляд справи, здійснений ВАСУ, був достатнім для виправлення будь-яких стверджуваних недоліків процесуальної справедливості, які могли виникнути на попередніх стадіях національного провадження. Уряд у цьому відношенні уточнив, що повноваження ВАСУ визнати рішення ВРЮ та парламенту про звільнення судді незаконними були достатніми, оскільки вони передбачали, що суддя вважатиметься таким, що не був звільнений. На підтримку своїх доводів Уряд надав приклади національної судової практики, згідно з якими судді успішно оскаржували рішення про їхнє звільнення та згодом ініціювали судові провадження щодо відновлення їх на посаді. У цьому контексті Уряд стверджував, що спосіб, в який ВАСУ розглядав справу заявника, був належним та відповідним, а слушні та доречні доводи, висунуті заявником, були належним чином розглянуті. Зокрема, ВАСУ належним чином відреагував на твердження заявника про порушення

процедури голосування у парламенті, так само, як і на твердження заявника щодо порушення вимоги незалежності та безсторонності на попередніх стадіях провадження.

(с) Оцінка Суду

103. Для того, щоб встановити, чи може суд вважатися «незалежним» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції, слід звернути увагу, *inter alia*, на спосіб призначення його членів і строк їхніх повноважень, існування гарантій проти тиску ззовні та на питання, чи створює орган видимість незалежного (див. рішення у справах: «Фіндлей проти Сполученого Королівства» (*Findlay v the United Kingdom*), від 25 лютого 1997 року, п. 73, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-I та «Брудницька та інші проти Польщі» (*Brudnicka and Others v. Poland*), заява № 54723/00, п. 38, ECHR 2005-II). Суд наголошує на тому, що поняття поділу влади між політичними органами виконавчої влади та судовою системою набуло в його практиці все більшого значення (див. рішення у справі «Стаффорд проти Сполученого Королівства» (*Stafford v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 46295/99, п. 78, ECHR 2002-IV). У той же час, ані стаття 6, ані будь-яке інше положення Конвенції не вимагає від держав дотримання будь-яких теоретичних конституційних концепцій стосовно дозволених меж взаємодії між гілками влади (див. рішення у справі «Клейн та інші проти Нідерландів» (*Kleyn and Others v. the Netherlands*) [ВП], заяви №№ 39343/98, 39651/98, 43147/98 та 46664/99, п. 193, ECHR 2003-VI).

104. Як правило, безсторонність означає відсутність упередженості та необ'єктивності. Згідно з усталеною практикою Суду, існування безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції повинно встановлюватися згідно з: (i) суб'єктивним критерієм, врахувавши особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто чи мав суддя особисту упередженість або чи був він об'єктивним у цій справі, та (ii) об'єктивним критерієм, іншими словами, шляхом встановлення того, чи забезпечував сам суд та, серед інших аспектів, його склад, достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності (див., серед інших, рішення у справах: «Фей проти Австрії» (*Fey v. Austria*), від 24 лютого 1993 року, Series A № 255, пп. 28 та 30 та «Веттштайн проти Швейцарії» (*Wettstein v. Switzerland*), заява № 33958/96, п. 42, ECHR 2000-XII).

105. Проте, між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю не існує беззаперечного розмежування, оскільки поведінка судді не тільки може викликати об'єктивні побоювання щодо його безсторонності з точки зору стороннього спостерігача (об'єктивний критерій), а також може бути пов'язана з питанням його або її особистих переконань (суб'єктивний критерій) (див. рішення у справі «Кіпріану проти

Kinpu» (Kyprianou v. Cyprus) [ВП], заява № 73797/01, п. 119, ECHR 2005-XIII). Отже, у деяких випадках, коли докази для спростування презумпції суб'єктивної безсторонності судді отримати складно, додаткову гарантію надасть вимога об'єктивної безсторонності (див. рішення від 10 червня 1996 року у справі «Пуллар проти Сполученого Королівства» (*Pullar v. the United Kingdom*), п. 32, *Reports* 1996-III).

106. У цьому відношенні навіть вигляд має певну важливість — іншими словами, «має не лише здійснюватися правосуддя — ще має бути видно, що воно здійснюється». Адже йдеться про довіру, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти у громадськість (див. рішення від 26 жовтня 1984 року у справі «Де Куббер проти Бельгії» (*De Cubber v. Belgium*), Series A, № 86).

107. Насамкінець, концепції незалежності та об'єктивної безсторонності тісно пов'язані між собою та залежно від обставин можуть вимагати спільного розгляду (див. рішення у справі «Сасілор-Лормін проти Франції» (*Sacilor-Lormines v. France*), заява № 65411/01, п. 62, ECHR 2006-XIII). З огляду на факти цієї справи Суд вважає за належне розглянути питання незалежності та безсторонності разом.

108. Суд зауважив (див. пункти 89 та 90 вище), що ВРЮ та парламент виконували функцію розгляду справи щодо заявника та винесення обов'язкового рішення. Згодом ВАСУ здійснив перегляд висновків та рішень вищезазначених органів. Отже, спершу Суд повинен розглянути, чи було дотримано принципів незалежного та безстороннього суду на стадії розгляду справи заявника та винесення обов'язкового для виконання рішення.

(i) Незалежність та безсторонність органів, що розглядали справу заявника

(а) ВРЮ

109. Суд уже постановляв, що у разі, якщо щонайменше половина складу суду, включаючи Голову з правом вирішального голосу, складається з суддів, це є суттєвим свідченням безсторонності (див. рішення від 23 червня 1981 року у справі «Ле Конт, Ван Лювен та Де Мойер проти Бельгії» (*Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*), п. 58, Series A № 43). Доречно зауважити, що стосовно дисциплінарних проваджень щодо суддів, необхідність значної участі суддів у відповідному дисциплінарному органі визнана Європейською Хартією про закон «Про статус суддів» (див. пункт 78 вище).

110. Суд зазначає, що згідно зі статтею 131 Конституції України та Законом України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, ВРЮ складається з двадцяти членів, які призначаються різними органами. Проте, тут треба підкреслити, що три її члени безпосередньо

призначаються Президентом України, три члени – парламентом, два члени – всеукраїнською конференцією працівників прокуратури. Міністр юстиції та Генеральний прокурор України є членами ВРЮ за посадою. Отже, наслідком принципів, згідно з якими здійснюється формування складу ВРЮ, закріплених у Конституції України та розвинутих у Законі України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, є те, що переважну більшість членів ВРЮ складають особи, які не є суддями та обрані безпосередньо органами виконавчої та законодавчої влади.

111. Внаслідок цього, справу заявника розглядали шістнадцять членів ВРЮ, присутніх на засіданні, тільки три з яких були суддями. Отже, судді склали зовсім невелику частину складу ВРЮ, яка розглядала справу заявника (див. пункт 24 вище).

112. Тільки після внесення у Закон «Про Вищу раду юстиції» 1998 року змін від 7 липня 2010 року, до нього було додано вимогу щодо обрання десяти членів ВРЮ з-поміж суддів. Проте, ці зміни не вплинули на справу заявника. У будь-якому разі, їх недостатньо, оскільки органи, що призначають членів ВРЮ, залишаються тими ж самими, та тільки троє суддів обираються своїми колегами. З огляду на важливість зменшення впливу політичних органів Уряду на склад ВРЮ та потребу забезпечити необхідний рівень судової незалежності, спосіб, в який до дисциплінарного органу обираються судді, є також важливим для забезпечення суддівського самоврядування. Як зазначалося Венеціанською комісією, змінена процедура не вирішила питання, оскільки саме по собі призначення й надалі здійснюється тими ж самими органами, а не суддями (див. пункти 28 та 29 висновку Венеціанської комісії наведеного у пункті 79 вище).

113. Суд також зазначає, що згідно зі статтею 19 Закону «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, тільки чотири члени ВРЮ працюють в ній на постійній основі. Інші члени працюють та отримують свою зарплатню поза межами ВРЮ, що неминуче означає їхню матеріальну, ієрархічну та адміністративну залежність від їхніх головних роботодавців та ставить під загрозу як їхню незалежність, так і безсторонність. Зокрема, у випадку Міністра юстиції та Генерального прокурора України, які є членами ВРЮ за посадою, втрата основної посади означає втрату членства у ВРЮ.

114. Суд звертається до висновку Венеціанської комісії про те, що включення Генерального прокурора України до ВРЮ в якості її члена за посадою також викликає занепокоєння, оскільки це може мати залякуючий ефект для суддів та сприйматися як потенційна загроза. Зокрема, Генеральний прокурор України очолює ієрархічну прокурорську систему та здійснює нагляд за всіма прокурорами. З огляду на функції прокурорів, вони беруть участь у багатьох справах, які мають вирішувати судді. Присутність Генерального прокурора

України у зазначеному органі, який має повноваження щодо призначення суддів, застосування до них дисциплінарних заходів та їхнього звільнення створює ризик того що у таких справах судді не діятимуть безсторонньо, або що Генеральний прокурор України не діятиме безсторонньо у відношенні тих суддів, чиї рішення він не схвалює (див. пункт 30 висновку Венеціанської комісії, наведеного у пункті 79 вище). Те саме стосується й інших членів ВРЮ, призначених від всеукраїнської конференції працівників прокуратури. У цьому відношенні показовим є занепокоєння, висловлене Комісаром Ради Європи з прав людини (див. пункт 42 відповідної доповіді у пункті 80 вище).

115. Суд також зауважує, що члени ВРЮ, які здійснювали перевірку у справі заявника та направили подання про його звільнення (Р.К. та В.К.), згодом взяли участь у голосуванні щодо рішення про його звільнення з посади. Крім того, один з цих членів (В.К.) був призначений Головою ВРЮ та головував у засіданні, в якому розглядалась справа заявника. Роль цих членів у висуванні звинувачень щодо заявника на підставі результатів проведеної ними дисциплінарої перевірки викликає об'єктивний сумнів щодо їхньої безсторонності при винесенні рішення по суті у справі заявника (див. для порівняння рішення від 15 листопада 2001 року у справі «*Вернер проти Польщі*» (*Werner v. Poland*), заява № 26760/95, пп. 43 та 44).

116. Також слід розглянути твердження заявника про особисту упередженість певних членів ВРЮ, зокрема, Голови парламентського комітету з питань правосуддя (С.К.), який також був членом ВРЮ. По-перше, не можна ігнорувати його ролі у незабезпеченні¹ заявникові можливості скласти присягу члена ВРЮ. По-друге, його думка, оприлюднена 14 червня 2007 року в офіційному парламентському виданні, свідчила, що він категорично не погоджувався з попереднім судовим рішенням у справі щодо незаконності постанови парламенту про тимчасовий порядок призначення голів та заступників голів місцевих судів. Навіть хоча пан С.К. безпосередньо не критикував заявника, очевидно, що він не схвалював дії заявника, який був позивачем у тій справі. Твердження Уряду про те, що ця публічна заява була зроблена набагато раніше, до початку дисциплінарного провадження, Суд не переконали. З огляду на те, що проміжок часу між двома цими подіями, як стверджувалося Урядом, складав приблизно шість місяців, цей строк не може вважатися достатньо тривалим, щоб усунути у цьому відношенні будь-який причинно-наслідковий зв'язок.

¹ Виправлено 9 квітня 2013 року: попередньо було зазначено «неможна ігнорувати незабезпечення ним».

117. Відповідно факти цієї заяви порушують низку серйозних питань, які вказують як на недоліки структурного характеру в провадженні у ВРЮ, так і на ознаки особистої упередженості з боку певних членів ВРЮ, які розглядали справу заявника. Отже, Суд доходить висновку, що провадження у ВРЮ не відповідало принципам незалежності та безсторонності, які вимагаються пунктом 1 статті 6 Конвенції.

(β) «Незалежність та безсторонність» на стадії розгляду справи парламентом України

118. Подальший розгляд справи парламентом України, законодавчим органом, не усунув структурних недоліків «незалежності та безсторонності», а, скоріш, додав провадженню політизації та ще більше посилив невідповідність процедури принципові поділу влади.

- Парламентський комітет

119. Що стосується провадження у парламентському комітеті, то Голова комітету (С.К.) та один з його членів були також членами ВРЮ та приймали рішення у справі заявника на обох рівнях. Відповідно, при розгляді подань ВРЮ вони могли не бути безсторонніми (див., *mutatis mutandis*, рішення від 23 травня 1991 року у справі «*Обершлік проти Австрії (№1)*» (*Oberschlick v. Austria (no. 1)*), пп. 50-52, Series A № 204). Окрім того, міркування Суду стосовно відсутності особистої безсторонності, зазначені у пункті 116 вище, такою самою мірою стосуються цієї стадії процедури. Крім того, слід взяти до уваги той факт, що пан С.К. разом з двома членами парламентського комітету клопотав перед ВРЮ про призначення перевірки можливих порушень з боку заявника.

120. У той же час, процедури відводу членів ВРЮ не існувало, оскільки така процедура Законом України «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України» 2004 року не передбачалася. Це вказує на відсутність належних гарантій для забезпечення відповідності провадження критерію об'єктивної безсторонності (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «*Мікаллеф проти Мальти*» (*Micallef v. Malta*) [ВП], заява № 17056/06, пп. 99 та 100, ECHR 2009).

- Пленарне засідання парламенту

121. Що стосується пленарного засідання парламенту, то справу представляли двоє народних депутатів – пан С.К. та пан В.К. (див. пункт 27 вище). Проте, процедура по суті зводилася до висловлення загальних думок, заснованих на висновках ВРЮ та парламентського комітету. На цій стадії розгляд справи обмежувався ухваленням

обов'язкового рішення, що ґрунтувалося на висновках, яких дійшли ВРЮ та парламентський комітет.

122. У цілому, факти цієї справи говорять про те, що пленарне засідання не було належним місцем для розгляду питань факту та права, оцінки доказів та юридичної кваліфікації фактів. Роль політиків, які засідають у парламенті та від яких не вимагається мати будь-який юридичний або судовий досвід у встановленні складних питань факту та права, не була належним чином пояснена Урядом та не була обґрунтована як така, що відповідає вимогам незалежності та безсторонності суду згідно зі статтею 6 Конвенції.

(ii) Чи були питання «незалежності та безсторонності» виправлені ВАСУ

123. Згідно з практикою Суду, навіть у разі, коли судовий орган, що виносить рішення у спорах щодо «прав та обов'язків цивільного характеру» у певному відношенні не відповідає пункту 1 статті 6 Конвенції, порушення Конвенції не констатується, за умови, якщо провадження у вищезазначеному органі «згодом є предметом контролю, здійснюваного судовим органом, що має повну юрисдикцію та насправді забезпечує гарантії пункту 1 статті 6 Конвенції» (див. вищенаведене рішення у справі «Альбер та Ле Комт проти Бельгії» (*Albert and Le Compte v. Belgium*), п. 29 та рішення від 14 листопада 2006 року у справі «Цфайо проти Сполученого Королівства» (*Tsfayo v. the United Kingdom*), заява № 60860/00, п. 42.). У рамках скарги за статтею 6 Конвенції для того, щоб визначити, чи мав суд другої інстанції «повну юрисдикцію» або забезпечував «достатність перегляду» для виправлення відсутності незалежності в суді першої інстанції, необхідно врахувати такі фактори, як предмет оскаржуваного рішення, спосіб, в який було винесено рішення, та зміст спору, включаючи бажані та дійсні підстави для оскарження (див. рішення від 22 листопада 1995 року у справі «Брайян проти Сполученого Королівства» (*Bryan v. the United Kingdom*), пп. 44 - 47, Series A № 335-A та вищезазначене рішення у справі «Цфайо проти Сполученого Королівства» (*Tsfayo v. the United Kingdom*), п. 43).

(a) Щодо «достатності перегляду

124. Суд не переконаний, що ВАСУ здійснив достатній перегляд справи заявника за таких причин.

125. По-перше, виникає питання, чи міг ВАСУ ефективно переглянути рішення ВРЮ та парламенту з огляду на те, що він мав повноваження визнати ці рішення незаконними, але повноважень скасувати їх та за потреби вжити наступних адекватних заходів він не мав. Навіть незважаючи на те, що визнане незаконним рішення не тягне за собою юридичних наслідків, Суд вважає, що нездатність ВАСУ формально скасувати оскаржувані рішення та відсутність норм,

що регулюють подальший хід дисциплінарного провадження, породжує певну невизначеність щодо того якими мають бути дійсні правові наслідки такого судового визнання.

126. Судова практика, напрацьована у цій сфері, може бути у цьому відношенні показовою. Уряд надав копії рішень національних судів у двох справах. Проте, ці приклади показують, що після того, як ВАСУ визнав звільнення суддів незаконним, позивачі мали ініціювати окреме провадження для відновлення на посаді. Ці матеріали не пояснюють, яким чином повинно проходити дисциплінарне провадження (зокрема, які заходи мають бути вжиті державними органами, що мають відношення до справи, після того як оскаржувані рішення визнаються незаконними, а також строки вжиття таких заходів), але прямо показують, що виключно на підставі установлюючого рішення ВАСУ автоматичного відновлення на посаді не відбувається. Отже, надані матеріали говорять про обмежені правові наслідки, які виникають внаслідок перегляду таких питань ВАСУ та лише підсилюють побоювання Суду стосовно здатності ВАСУ ефективно вирішити це питання та забезпечити достатній перегляд справи.

127. По-друге, розглядаючи спосіб, в який ВАСУ дійшов рішення у справі заявника, та межі спору, Суд зазначає, що висунуті заявником важливі аргументи не були належним чином розглянуті ВАСУ. Зокрема, Суд не вважає, що твердження заявника про відсутність безсторонності з боку членів ВРЮ та парламентського комітету були розглянуті з необхідною ретельністю. Доводи Уряду у цьому відношенні є непереконаливими.

128. Більш того, ВАСУ не зробив справжньої спроби розглянути твердження заявника про те, що постанова парламенту не відповідала Закону України «Про статус народного депутата України» 1992 року та Регламенту Верховної Ради України, незважаючи на той факт, що це було в межах його компетенції (див. пп. 1 та 5 статті 171-1 Кодексу адміністративного судочинства України вище), а заявник чітко порушував це питання у своїй скарзі та надав відповідні докази (див. пункти 29 та 33 вище). ВАСУ не було здійснено оцінки доказів, наданих заявником. При цьому твердження заявника про незаконність процедури голосування у парламенті було у подальшому розтлумачено як скарга на неконституційність відповідної постанови парламенту. У такий спосіб ВАСУ ухилився від розгляду цього питання, залишивши його Конституційному суду України, безпосереднього доступу до якого заявник не мав (див. рішення від 7 жовтня 2010 року у справі «Богатова проти України» (*Bogatova v. Ukraine*), заява № 5231/04, п. 13, з подальшими посиланнями).

129. Отже, Суд вважає, що перегляд справи заявника ВАСУ не був достатнім, а, отже, не міг нейтралізувати відсутність процесуальної

справедливості, яка існувала на попередніх стадіях національного провадження.

(β) Щодо вимог незалежності та безсторонності на стадії перегляду справи ВАСУ

130. Суд зауважує, що судовий перегляд здійснювався суддями ВАСУ, які також перебували в межах дисциплінарної юрисдикції ВРЮ. Це означає, що стосовно цих суддів також могло бути порушене дисциплінарне провадження у ВРЮ. З огляду на широкі повноваження ВРЮ стосовно професійних кар'єр суддів (призначення на посаду, притягнення до дисциплінарної відповідальності та звільнення з посади), а також на відсутність захисних механізмів незалежності та безсторонності ВРЮ (як розглядалося вище), Суд не переконаний у тому, що судді ВАСУ при розгляді справи заявника, в якій однією зі сторін була ВРЮ, могли забезпечувати «незалежність та безсторонність», які вимагаються статтею 6 Конвенції.

(iii) Висновок

131. Відповідно, Суд констатує, що національні органи не забезпечили незалежний та безсторонній розгляд справи заявника, а наступний перегляд його справи не виправив ці проблеми. Отже, у цьому відношенні було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

2. Відповідність відсутності строку застосування стягнення у провадженні щодо заявника принципів юридичної визначеності

(а) Доводи сторін

132. Заявник скаржився, що провадження у ВРЮ було несправедливим, тому що воно не здійснювалося згідно з Розділом IV Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, який передбачав низку процесуальних гарантій, включаючи строки застосування дисциплінарних стягнень. У той же час, причини застосування іншої процедури, наведені ВАСУ, були недостатніми.

133. Заявник стверджував, що застосування строку давності притягнення до дисциплінарної відповідальності у його справі було важливим для забезпечення принципу юридичної визначеності. Не застосувавши будь-який строк давності в його справі, державні органи порушили його право на справедливий судовий розгляд.

134. Уряд заперечував цю скаргу та доводив, що правовий статус судді включає як гарантії його незалежності при відправленні правосуддя, так і можливість притягнення його до відповідальності за невиконання ним своїх обов'язків. Оскільки «порушення присяги»

було серйозним порушенням, строки давності притягнення заявника до дисциплінарної відповідальності не могли бути застосовані.

(b) Оцінка Суду

135. Суд зазначає, що незгода заявника з обраною процедурою є питанням тлумачення національного права, що перш за все є компетенцією національних органів. Проте, Суд повинен перевірити, чи відповідає спосіб, в який тлумачиться та застосовується національне законодавство, принципам Конвенції, як вони тлумачаться у світлі практики Суду (див. рішення у справі «Скордіно проти Італії (№ 1)» (*Scordino v. Italy (no. 1)*) [ВП], заява № 36813/97, пп. 190 та 191, ECHR 2006-V).

136. Суд вважає, що ВАСУ достатнім чином обґрунтував, чому провадження відбувалося за процедурою, відмінною від тієї, на яку посилався заявник (див. пункт 37 вище). Застосування іншої процедури не може вважатися непередбачуваним, свавільним або явно необґрунтованим. Проте залишається питання, чи вплинула на справедливість провадження стверджувана відсутність конкретної гарантії, на яку він посилався, а саме, відсутність строку накладення дисциплінарного стягнення за «порушення присяги» судді.

137. Суд вважає, що строки давності слугують кільком важливим цілям, а саме: забезпеченню юридичної визначеності та остаточності, захисту потенційних відповідачів від не заявлених вчасно вимог, яким може бути важко протистояти, та запобігти будь-якій несправедливості, яка могла б виникнути, якби від судів вимагалось виносити рішення щодо подій, що мали місце у віддаленому минулому, на підставі доказів, які через вплив часу стали ненадійними та неповними (див. рішення від 22 жовтня 1996 року у справі «Стаббінгз та інші проти Сполученого Королівства» (*Stubbings and Others v. the United Kingdom*), п. 51, *Reports* 1996-IV). Строки давності є загальною рисою національних правових систем договірних держав щодо кримінальних, дисциплінарних та інших порушень.

138. Що стосується справи заявника, факти, що розглядалися ВРЮ у 2010 році, відносилися до 2003 та до 2006 років (див. пункти 17 та 18 вище). Отже, заявник був поставлений у скрутне становище, оскільки він мав будувати свій захист щодо подій, деякі з яких відбулися у віддаленому минулому.

139. З рішення ВАСУ у справі заявника та доводів Уряду вбачається, що національне законодавство не передбачало будь-яких часових обмежень для проваджень щодо звільнення з посади судді за «порушення присяги». Хоча Суд не вважає за належне вказувати на те, наскільки тривалим повинен бути строк давності, він вважає, що такий підхід, коли строк притягнення до дисциплінарної відповідальності у

дисциплінарних справах, які стосуються суддів, є невизначеним, становить серйозну загрозу принципів юридичної визначеності.

140. За цих обставин Суд доходить висновку, що у цьому відношенні було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

3. Дотримання принципу юридичної визначеності під час пленарного засідання парламенту

(а) Доводи сторін

141. Заявник скаржився, що парламент ухвалив постанову про його звільнення з посади з явним порушенням закону, допустивши зловживання при користуванні електронною системою голосування. Він стверджував, що під час голосування на пленарному засіданні щодо його звільнення з посади деякі народні депутати незаконно голосували за інших депутатів, які не були присутні у засіданні. На підтримку своєї скарги заявник послався на відеозапис провадження на пленарному засіданні у парламенті та на нотаріально завірених заявах чотирьох депутатів парламенту.

142. Уряд стверджував, що постанова парламенту про звільнення заявника була законною, а докази про протилежне, наведені заявником, не можуть вважатися надійними, оскільки їхня достовірність не була оцінена національними органами.

(б) Оцінка Суду

143. Суд уже констатував, що процесуальні норми створюються для забезпечення належного відправлення правосуддя та дотримання принципу юридичної визначеності та що сторони провадження повинні мати право очікувати застосування вищезазначених норм. Принцип юридичної визначеності застосовується не тільки щодо сторін провадження, а й до національних судів (див. рішення від 21 жовтня 2010 року у справі «*«Дія-97» проти України» (Diya 97 v. Ukraine)*», заява № 19164/04, п. 47, з подальшими посиланнями). Цей принцип так само застосовується до процедур, що були використані для звільнення заявника з посади, включаючи процес ухвалення рішення на пленарному засіданні парламенту.

144. Суд зазначає, що факти, які лежать в основі цієї скарги, підтверджуються доводами заявника, який спостерігав процес голосування на пленарному засіданні, чотирма завіреними заявами народних депутатів, а також відеозаписом провадження. Уряд не висунув будь-якого правдоподібного аргументу, за допомогою якого можна було б поставити під сумнів достовірність цих доказів. Зі свого боку, Суд не має підстав вважати ці докази ненадійними.

145. Розглянувши вищезазначені матеріали, Суд доходить висновку, що рішення про звільнення заявника було проголосоване

при відсутності більшості народних депутатів. Присутні на пленарному засіданні народні депутати свідомо та незаконно голосували за своїх численних відсутніх колег. Отже, рішення було ухвалене з порушенням статті 84 Конституції України, статті 24 Закону України «Про статус народного депутата України» 1992 року та статті 47 Регламенту Верховної Ради, які вимагають від народних депутатів особистої участі у засіданнях та голосуванні. За цих обставин Суд вважає, що голосування щодо звільнення заявника з посади порушило принцип юридичної визначеності на порушення, а тому і пункт 1 статті 6 Конвенції.

146. Як зазначено вище, цей недолік у процесуальній справедливості не був виправлений на наступній стадії провадження, оскільки ВАСУ належним чином не розглянув це питання.

147. Отже, у цьому відношенні було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

4. Дотримання принципу «суду, встановленого законом»

(а) Доводи сторін

148. Заявник скаржився, що його справа не розглядалася «судом, встановленим законом». Щодо палати ВАСУ, яка розглядала справу, заявник стверджував, що на той час, коли Голова ВАСУ створив зазначену палату та висунув пропозиції щодо її особистого складу, строк його повноважень спливав, і, отже, він обіймав цю адміністративну посаду, не маючи для цього юридичних підстав.

149. Уряд стверджував, що після спливу строку повноважень Голова ВАСУ повинен був бути звільнений з посади. Проте за відсутності будь-якої процедури звільнення судді з адміністративної посади, будь-які дії щодо звільнення його з посади були б незаконними. Уряд також стверджував, що можливість продовження повноважень Голови ВАСУ підтримувалась рішенням Зборів суддів адміністративних судів України.

(б) Оцінка Суду

150. Згідно з практикою Суду, метою терміну «встановлений законом» у статті 6 Конвенції є гарантування того, «що функціонування судової системи у демократичному суспільстві не залежить від виконавчої влади, а регулюється законом, прийнятим парламентом». У країнах з кодифікованим правом організація судової системи також не може бути залишена на розсуд судових органів, хоча це не означає, що суди не матимуть певної свободи тлумачення відповідного національного законодавства (див. рішення від 21 червня 2011 року у справі «*Фруні проти Словаччини*» (*Fruni v. Slovakia*), заява № 8014/07, п.134, з подальшими посиланнями)¹⁵¹. Фраза

«встановлений законом» поширюється не лише на правову основу самого існування «суду», але й на склад колегії у кожній справі (див. ухвалу щодо прийнятності від 4 травня 2000 року у справі «*Бускаріні проти Сан-Маріно*» (*Buscarini v. San Marino*), заява № 31657/96 та «*Посохов проти Росії*» (*Posokhov v. Russia*), заява № 63486/00, п. 39, ECHR 2003-IV). Практика автоматичного продовження повноважень суддів на невизначений строк після спливу встановленого законом строку їхніх повноважень до моменту, коли вони будуть повторно призначені на посаду, була визнана такою, що порушує принцип «суду, встановленого законом» (див. рішення від 11 липня 2006 року у справі «*Гуров проти Молдови*» (*Gurov v. Moldova*), заява № 36455/02, п. 37-39.).

152. Що стосується цієї справи, треба зазначити, що на підставі статті 171-1 Кодексу адміністративного судочинства України, справу заявника повинна була розглядати виключно спеціальна палата ВАСУ. Згідно зі статтею 41 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року ця спеціальна палата мала бути створена згідно з рішенням Голови ВАСУ; особистий склад зазначеної палати визначався Головою та затверджувався президією зазначеного суду. Проте до того часу, як були здійснені ці дії, п'ятирічний строк повноважень Голови ВАСУ сплив.

153. На той час процедура призначення голів судів не регулювалася національним законодавством: відповідні положення статті 20 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року були визнані неконституційними, а нові положення ще не були ухвалені парламентом України (див. пункти 41 та 49 вище). Різні національні органи висловили свої думки з приводу цієї юридичної ситуації. Наприклад, Рада суддів України, вищий орган суддівського самоврядування, вважала, що це питання повинно бути вирішене на основі пункту 5 статті 41 Закону України «Про судоустрій України» 2002 року та що перший заступник голови ВАСУ, суддя С., мав виконувати функції Голови зазначеного суду (див. пункт 51 вище), у той час, як Генеральна прокуратура України дотримувалася іншої точки зору з цього питання (див. пункт 52 вище).

154. Відповідно, таке важливе питання, як призначення голів судів регулювалося на рівні національної практики та зрештою стало об'єктом серйозної суперечки між державними органами. Видається, що суддя П. продовжував виконувати функції Голови ВАСУ після спливу встановленого законом строку його повноважень, по суті покладаючись на той факт, що процедури призначення та/або повторного призначення на посаду не передбачалися законодавством України, а законодавчі підстави для його повноважень на посаді Голови ВАСУ не були достатньою мірою визначені.

155. Між тим, у цей проміжок часу суддя П., діючи в якості Голови ВАСУ, створив палату, яка розглядала справу заявника, та висунув пропозиції щодо її особистого складу.

156. За цих обставин Суд не може дійти висновку, що палата, яка розглядала справу заявника, була створена, а її особистий склад визначений, у правомірний спосіб, який відповідав би вимозі «суду, встановленого законом». Отже, у цьому відношенні було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

5. Інші порушення пункту 1 статті 6 Конвенції

157. Заявник також скаржився, що: рішення у його справі виносилися без належної оцінки доказів, а важливі доводи, висунуті стороною захисту, не розглядалися належним чином; відсутність у ВАСУ достатніх повноважень для перегляду рішень, ухвалених ВРЮ, суперечила його «праву на судовий розгляд» та що не було дотримано принципу рівності сторін.

158. Уряд заперечив ці твердження.

159. З огляду на вищезазначені міркування та висновки за пунктом 1 статті 6 Конвенції, Суд не вбачає окремого питання щодо цих скарг. Отже, немає необхідності розглядати ці скарги.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

160. Заявник скаржився, що його звільнення з посади судді становило втручання у його приватне та професійне життя, що є несумісним зі статтею 8 Конвенції.

161. Стаття 8 Конвенції передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

A. Прийнятність

162. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

163. Заявник стверджував, що внаслідок його звільнення з посади судді Верховного Суду України мало місце втручання у його приватне життя. Зазначене втручання було незаконним, оскільки підстави для настання відповідальності за «порушення присяги» були викладені дуже нечітко; національне законодавство не передбачало будь-яких строків давності для дисциплінарного провадження та, отже, не передбачало адекватних гарантій проти зловживань та свавілля; крім того, воно не передбачало відповідну шкалу стягнень у рамках дисциплінарної відповідальності, яка б забезпечувала їх пропорційне застосування. За цих причин воно було несумісне з вимогами щодо «якості закону». Заявник також стверджував, що зазначене втручання не було необхідним за обставин справи.

164. Уряд визнав, що звільнення заявника з посади становило втручання у його право на повагу до приватного життя у розумінні статті 8 Конвенції. Проте, воно було виправдане за другим пунктом статті 8 Конвенції. Зокрема, звільнення здійснювалося на основі національного законодавства, яке було достатньою мірою передбачуваним та доступним. На додаток, це втручання було необхідним за обставин цієї справи.

2. Оцінка Суду

(а) Чи було втручання

165. Сторони погодилися з тим, що мало місце втручання у право заявника на повагу до його приватного життя. Суд не вбачає причин вважати інакше. Суд зазначає, що приватне життя «включає право особи на формування та розвиток стосунків з іншими людьми, включаючи стосунки професійного або ділового характеру» (див. рішення від 7 серпня 1996 року у справі «С. проти Бельгії» (*C. v. Belgium*), п. 25, Reports 1996-III). Стаття 8 Конвенції «захищає право на особистий розвиток та право встановлювати та розвивати стосунки з іншими людьми та оточуючим світом» (див. рішення у справі «Прітті проти Сполученого Королівства» (*Pretty v. the United Kingdom*), заява № 2346/02, п. 61, ECHR 2002-III). Поняття «приватне життя» в принципі не виключає відносини професійного або ділового характеру. Врешті-решт, саме у рамках трудової діяльності більшість людей мають значну можливість розвивати стосунки з оточуючим світом (див. рішення 16 грудня 1992 року у справі «Німець проти Німеччини» (*Niemietz v. Germany*), п. 29, Series A № 251-B). Отже, обмеження, накладені на доступ до професії, були визнані такими, що впливають на «приватне життя» (див. рішення у справах: «Сідабрас та

Джяутас проти Литви» (Sidabras and Džiautas v. Lithuania), заяви №№ 55480/00 та 59330/00, п. 47, ECHR 2004-VIII та «Бігаєва проти Греції» (Bigaeva v. Greece), заява № 26713/05, пп. 22-25, від 28 травня 2009 року). Схожим чином, звільнення з посади було визнане втручанням у право на повагу до приватного життя (див. рішення від 19 жовтня 2010 року у справі «Озпінар проти Туреччини» (Özpinar v. Turkey), заява № 2099 року 9/04, пп. 43-48.). Насамкінець, стаття 8 Конвенції охоплює питання захисту честі та репутації як частину захисту права на повагу до приватного життя (див. рішення у справах «Пфайфер проти Австрії» (Pfeifer v. Austria), заява № 12556/03, п. 35, від 15 листопада 2007 року та «А. проти Норвегії» (A. v. Norway), заява № 28070/06, пп. 63 та 64, від 9 квітня 2009 року).

166. Звільнення заявника з посади судді вплинуло на широке коло його стосунків з іншими людьми, включаючи стосунки професійного характеру. Схожим чином, воно мало наслідки і для «кола його близьких», оскільки втрата роботи мала відчутні наслідки для матеріального добробуту заявника та його сім'ї. Крім того, причина звільнення заявника, а саме порушення присяги судді, говорить про те, що під впливом опинилась і його професійна репутація.

167. Отже, звільнення заявника з посади становило втручання в його право на повагу до приватного життя у розумінні статті 8 Конвенції.

(b) Чи було втручання виправданим

168. Далі Суд має розглянути, чи відповідало втручання умовам пункту 2 статті 8 Конвенції.

(i) Загальні принципи законності втручання

169. Вислів «згідно із законом» вимагає, по-перше, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться, вимагаючи, щоб він був доступний для зацікавленої особи, яка, окрім того, повинна мати можливість передбачити наслідки його дії щодо себе, та відповідав принципів верховенства права (див., серед інших джерел, рішення від 25 березня 1998 року у справі «Konn проти Швейцарії» (Kopp v. Switzerland), п. 55, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-II).

170. Отже, ця фраза передбачає, *inter alia*, що формулювання національного законодавства повинно бути достатньо передбачуваним, щоб дати особам адекватну вказівку щодо обставин та умов, за яких державні органи мають право вдаватися до заходів, що вплинуть на їхні конвенційні права (див. рішення від 24 квітня 2008 року у справі «C.G. та інші проти Болгарії» (C.G. and Others v. Bulgaria), заява № 1365/07, п. 39.). Крім того, законодавство повинно забезпечувати певний рівень

юридичного захисту проти свавільного втручання з боку державних органів. Існування конкретних процесуальних гарантій є у цьому контексті необхідним. Те, які саме гарантії вимагатимуться, певною мірою залежатиме від характеру та масштабів зазначеного втручання (див. рішення у справі «*P.G. та J.H проти Сполученого Королівства*» (*P.G. and J.H. v. the United Kingdom*), заява № 44787/98, п. 46, ECHR 2001-IX).

(ii) Відповідність національному законодавству

171. Суд констатував (див. пункт 145 вище), що голосування рішення про звільнення заявника з посади у парламенті було незаконним відповідно до національного законодавства. Цього висновку самого по собі було б достатньо для Суду, щоб встановити, що втручання в приватне життя заявника не було здійснене згідно із законом у розумінні статті 8 Конвенції.

172. Тим не менш, Суд вважає за належне більш ретельно розглянути скаргу та встановити, чи було дотримано вимог «якості закону».

(iii) Дотримання вимог «якості закону»

173. У своїх доводах з цього питання сторони оспорювали питання передбачуваності чинного законодавства. У цьому відношенні Суд зауважує, що до 15 травня 2010 року матеріальне право не містило будь-якого опису «порушення присяги». Основа для тлумачення меж зазначеного порушення була взята з тексту присяги судді, передбаченого статтею 10 Закону України «Про статус суддів» 1992 року¹, який викладено так: «Урочисто присягаю чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, здійснювати правосуддя, підкоряючись тільки закону, бути об'єктивним і справедливим».

174. Суд зазначає, що текст «присяги судді» надавав широкі можливості тлумачення такого правопорушення, як «порушення присяги». Нове законодавство тепер приділяє конкретну увагу зовнішнім ознакам зазначеного порушення (див. статтю 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, зі змінами, у пункті 72 вище). Хоча нове законодавство було незастосовним до справи заявника, важливо зазначити, що конкретизація поняття «порушення присяги» у зазначеній статті все ще залишає дисциплінарному органу широку свободу розсуду з цього питання (див. також відповідний витяг з висновку Венеціанської комісії, наведеного у пункті 79 вище).

175. Проте, Суд визнає, що у певних сферах може бути важко формулювати закони з високою чіткістю, а певний рівень гнучкості

¹ Виправлено 9 квітня 2013 року: попередньо зазначалось «Закону України «Про судоустрій» 2002 року».

навіть може бути бажаним, щоб дати національним судам змогу застосовувати право у світлі своєї оцінки того, які заходи необхідні за конкретних обставин кожної справи (див. рішення від 27 травня 1996 року у справі «Гудвін проти Сполученого Королівства» (*Goodwin v. the United Kingdom*), п. 33, *Reports* 1996-II). Логічним наслідком принципу загального застосування законів є те, що законодавчі акти не завжди є чітко сформульованими. Необхідність уникати надмірної жорсткості у формулюваннях та відповідати обставинам, що змінюються, означає, що багато законів неминуче мають більшою або меншою мірою нечіткі формулювання. Тлумачення та застосування таких актів залежить від практики (див. рішення у справі «Горзелік та інші проти Польщі» (*Gorzelik and Others v. Poland*) [ВП], заява № 44158/98, п. 64, ECHR 2004-I).

176. Ці застереження, які накладають обмеження на вимогу чіткості законодавчих актів, особливо важливі у сфері дисциплінарного права. Насправді, у справах щодо військової дисципліни Суд констатував, що навряд чи можна розробити норми, які б у деталях передбачали усі види поведінки. Отже, державні органи мають формулювати подібні норми більш загально (див. рішення від 19 грудня 1994 року у справі «*Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs*» та Губі проти Австрії» (*Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria*), п. 31, Series A № 302).

177. Досвід інших країн показує, що підстави для дисциплінарної відповідальності суддів зазвичай формулюються загально, хоча існування прикладів детального нормативного регулювання зазначеного питання необов'язково свідчить про адекватність законодавчої практики, що застосовується, та передбачуваність законодавства цієї галузі (див. пункт 82 вище).

178. Отже, у контексті дисциплінарного права при оцінці чіткості законодавчих актів має існувати розумний підхід, оскільки загальне формулювання *actus reus* таких правопорушень є питанням об'єктивної необхідності. У протилежному випадку законодавчий акт не буде всебічно охоплювати питання та вимагатиме постійного перегляду та внесення змін, щоб відповідати новим обставинам, що виникають у практиці. Отже, опис правопорушення у законодавчому акті, який ґрунтується на переліку конкретних видів поведінки, але має загальне та необмежене кількісно застосування, не забезпечує гарантії належного вирішення питання передбачуваності закону. Повинні бути визначені та вивчені інші фактори, що впливають на якість правового регулювання та адекватність юридичного захисту від свавілля.

179. У цьому відношенні Суд нагадує, що наявність конкретної і послідовної практики тлумачення відповідного положення закону була фактором, який призвів до висновку щодо передбачуваності зазначеного положення (див. зазначене вище рішення у справі "Гудвін

проти Сполученого Королівства", п. 33). Хоча цей висновок був зроблений у контексті системи загального права, тлумачення, здійснюване судовими органами, не може недооцінюватися й у системах континентального права при забезпеченні передбачуваності законодавчих положень. Саме ці органи повинні послідовно тлумачити точне значення загальних положень закону та розсіювати будь-які сумніви щодо його тлумачення (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі "Гожелік та інші проти Польщі", п. 65, зазначене вище).

180. Що стосується цієї справи, то немає свідчень того, що під час розгляду справи заявника існували будь-які керівні принципи та практика, які б встановлювали послідовне та обмежувальне тлумачення поняття "порушення присяги".

181. Суд також вважає, що необхідні процедурні гарантії, які б могли запобігти свавільному застосуванню відповідного матеріального законодавства, не були запроваджені. Зокрема, національне законодавство не передбачало будь-яких обмежень строків ініціювання та здійснення провадження щодо судді за "порушення присяги". Відсутність будь-яких строків давності, що розглядалася вище за статтею 6 Конвенції, давала дисциплінарним органам повну свободу дій та порушила принцип юридичної визначеності.

182. Крім того, національне законодавство не передбачало відповідної шкали стягнень за дисциплінарні порушення та не містило правил забезпечення їхнього застосування відповідно до принципу пропорційності. На час, коли розглядалась справа заявника, існували тільки три стягнення за дисциплінарні порушення: догана, пониження кваліфікаційного класу, звільнення з посади. Зазначені три види стягнень надавали небагато варіантів для пропорційного накладення на суддю дисциплінарного стягнення. Отже, державним органам надавалися обмежені можливості для врівноваження конфліктуючих інтересів держави і особи у кожній конкретній справі.

183. Варто зазначити, що принцип пропорційного застосування дисциплінарних стягнень до суддів безпосередньо наводиться у пункті 5.1 Європейської Хартії про Закон "Про статус суддів" (див. пункт 78 вище), та з метою дотримання цього принципу певні держави запровадили більш деталізовану ієрархію стягнень (див. пункт 82 вище).

184. Насамкінець, найбільш важливою протиположністю неминучим дискреційним повноваженням дисциплінарного органу у цій сфері була б наявність незалежного та безстороннього перегляду. Проте національне законодавство не передбачало відповідної системи такого перегляду, про що йшлося вище, та вона, як виявилось, була заявникові недоступна.

185. Відповідно відсутність керівних принципів та практики, які б визначали послідовне та обмежувальне тлумачення поняття

"порушення присяги", а також відсутність належних юридичних захисних механізмів призвели до непередбачуваності наслідків застосування відповідних положень національного законодавства. Виходячи з цього, можна навіть припустити, що будь-яка провина судді, яка мала місце у будь-який момент протягом його професійної кар'єри, за бажанням могла бути розтлумачена дисциплінарним органом як достатня фактична підстава для обвинувачення у вчиненні такого дисциплінарного правопорушення, як "порушення присяги", та призвести до звільнення його з посади.

(iv) *Висновок*

186. У світлі вищенаведених міркувань Суд доходить висновку, що втручання у право заявника на повагу до його приватного життя було незаконним: воно не відповідало національному законодавству та, більш того, чинне національне законодавство не відповідало вимогам передбачуваності та належного захисту від свавілля.

187. Отже, було порушення статті 8 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

188. Заявник також скаржився, що він не мав ефективних засобів юридичного захисту щодо його незаконного звільнення з посади. Він посилався на статтю 13 Конвенції, яка передбачає таке:

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

189. Розглянувши доводи сторін щодо цього питання, Суд вважає, що скарга є прийнятною. Проте, з огляду на висновки Суду за статтею 6 Конвенції, ця скарга не порушує будь-якого окремого питання (див. рішення від 19 грудня 1997 року у справі «*Бруалья Гомес де ля Торре проти Іспанії*» (*Brualla Gómez de la Torre v Spain*), , п. 41, *Reports 1997 року-VIII*).

190. Відповідно, Суд постановляє, що немає потреби окремо розглядати скаргу за статтею 13 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТЕЙ 41 ТА 46 КОНВЕНЦІЇ

191. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

192. Стаття 46 Конвенції передбачає:

«1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду у будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітету Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.. ...»

А. Визначення заходів загального та індивідуального характеру

1. Загальні принципи

193. У контексті виконання рішень відповідно до статті 46 Конвенції, рішення, в якому Суд встановлює порушення Конвенції, накладає на державу-відповідача юридичний обов'язок за цим положенням припинити порушення та виправити його наслідки у такий спосіб, щоб відновити, наскільки це можливо, ситуацію, яка існувала до порушення. З іншого боку, якщо національне законодавство не дозволяє – або лише частково дозволяє – виправлення наслідків порушення, стаття 41 уповноважує Суд надати потерпілій стороні таку сатисфакцію, яка видається йому належною. З цього, *inter alia*, випливає, що рішення, у якому Судом встановлено порушення Конвенції або протоколів до неї, накладає на державу-відповідача юридичний обов'язок не лише виплатити відповідним особам присуджені суми справедливої сатисфакції, але й обрати, за умови нагляду Комітету міністрів, заходи загального та/або, за необхідності, індивідуального характеру, які повинні бути запроваджені в національній правовій системі з метою припинення порушення, встановленого Судом, та застосувати всі можливі шляхи виправлення його наслідків у такий спосіб, щоб відновити, наскільки це можливо, ситуацію, яка існувала до порушення (див. рішення у справах «*Маестрі проти Італії*» [ВП] (*Maestri v. Italy* [ВП]), заява № 39748/98, п. 47, ECHR 2004-I; «*Ассанідзе проти Грузії*» [ВП] (*Assanidze v. Georgia* [ВП]), заява № 71503/01, п. 198, ECHR 2004-II; «*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*» [ВП] (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* [ВП]), заява № 48787/99, п. 487, ECHR 2004-VII).

194. Суд повторює, що його рішення є, по суті, установлюючими за своєю природою та, що, загалом, саме держава-відповідач має обрати, за умови нагляду Комітету міністрів, заходи, які слід запровадити у національній правовій системі з метою виконання свого обов'язку за статтею 46 Конвенції, за умови якщо такі заходи відповідають висновкам, викладеними у рішенні Суду (див., з-поміж інших джерел рішення у справах: «*Оджалан проти Туреччини*» [ВП] (*Öcalan v. Turkey* [GC]), заява № 46221/99, п. 210, ECHR 2005-IV; «*Скоццарі та Джунта проти Італії*» [ВП] (*Scozzari and Giunta v. Italy* [ВП]), заяви №№ 39221/98 та 41963/98, п. 249, ECHR 2000-VIII та «*Брумареську*

проти Румунії» (рішення щодо справедливої сатисфакції) [ВП] (*Brumărescu v. Romania* (just satisfaction) [ВП]), заява № 28342/95, п. 20, ECHR 2001-I). Ця свобода розсуду щодо способу виконання рішення відображає свободу вибору, притаманну основоположному обов'язку Договірних Сторін забезпечувати додержання прав і свобод, гарантованих Конвенцією (стаття 1) (див. рішення у справі «Панаміхалополус та інші проти Греції» (*Panamichalopoulos and Others v. Greece*) (стаття 50) від 31 жовтня 1995 року, п. 34, Series A no. 330-B).

195. Однак, у виняткових випадках, з метою допомогти державі-відповідачу виконати її зобов'язання за статтею 46 Конвенції, Суд намагатиметься вказати тип заходу, до якого можна вдатися з метою припинення встановленого порушення. За таких обставин Суд може запропонувати різні варіанти вирішення проблеми та залишити вибір заходу та його застосування на розсуд держави-відповідача (див., наприклад, рішення у справі «Броньовський проти Польщі» [ВП] (*Broniowski v. Poland* [GC]), заява № 31443/96, п. 194, ECHR 2004-V). У певних справах природа встановленого порушення може бути такою, що не залишає справжнього вибору щодо заходів, необхідних для його виправлення, і Суд може вирішити вказати конкретний захід (див., наприклад, вказане вище рішення у справі «Ассанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*), пп. 202 та 203; рішення від 22 грудня 2008 року у справі «Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, п. 240 та рішення від 22 квітня 2010 року у справі «Фатуллаєв проти Азербайджану» (*Fatullayev v. Azerbaijan*), заява № 40984/07, пп. 176 та 177).

2. Щодо цієї справи

(а) Заходи загального характеру

(i) Доводи сторін

196. Заявник зазначав, що його справа свідчила про фундаментальні системні проблеми в правовій системі України, які виникають з неспроможності держави дотримуватись принципу поділу влади, що вимагає застосування статті 46 Конвенції. Він доводив, що проблеми, висвітлені у цій справі, свідчать про необхідність внесення змін до відповідної сфери національного законодавства. Зокрема, зміни щодо формування складу ВРЮ, процедур призначення та звільнення суддів слід внести до Конституції України та Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 1998 року, а щодо юрисдикції та повноважень ВАСУ – до Кодексу адміністративного судочинства України.

197. Уряд не погодився та зазначив, що діюче національне законодавство зазнало значних змін з часу, коли справа заявника була розглянута національними органами влади. Зокрема, відповідно до змін від 7 липня 2010 року до Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 1998 року забезпечили, що кількість суддів, які входять до складу ВРЮ, збільшиться та, зрештою, вони становитимуть більшість у цьому органі (див. пункт 68 вище). У червні 2012 року до Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 1998 року було внесено подальші зміни, відповідно до яких попередні перевірки за зверненнями органів прокуратури не повинні здійснюватись членом ВРЮ, який був або є прокурором.

198. Уряд також наголосив, що роль парламенту у процедурі звільнення судді була зменшена, оскільки більше не існувало вимоги перегляду справи парламентським комітетом або будь-якої іншої форми парламентської перевірки.

(ii) Оцінка Суду

199. Суд зазначає, що ця справа свідчить про серйозні системні проблеми функціонування судової влади в Україні. Зокрема, встановлені у справі порушення наводять на думку, що система судової дисципліни в Україні не є організованою належним чином, і вона не забезпечує достатнє відділення судової гілки влади від інших гілок державної влади. Більш того, вона не надає достатніх гарантій проти зловживань та неправильного застосування дисциплінарних заходів, що шкодить незалежності судової влади, в той час як остання є однією з найважливіших цінностей, які підтримують ефективність демократій.

200. Суд вважає, що природа встановлених порушень передбачає, що для належного виконання цього рішення від держави-відповідача вимагатиметься вжити низку заходів загального характеру, спрямованих на реформування системи судової дисципліни. Ці заходи повинні включати законодавчі реформи включно з реформуванням інституційної побудови цієї системи. Крім того, ці заходи повинні включати вироблення належних форм і принципів послідовного застосування національного законодавства у цій сфері.

201. Стосовно тверджень Уряду, що ним уже було запроваджено певні гарантії у цій сфері, Суд зауважує, що законодавчі зміни від 7 липня 2010 року не мали негайної дії, а зміна складу ВРЮ повинна була поступово відбутися у майбутньому. Так чи інакше, Суд зауважив, що ці зміни фактично не вирішують специфічне питання формування складу ВРЮ (див. п. 112 вище). Щодо інших законодавчих змін, наголошених Урядом, Суд не вважає, що вони значною мірою стосуються всього ряду проблем, визначених Судом у контексті цієї справи. Існує багато питань, що були розглянуті у мотивувальній

частині цього рішення, які вказують на недоліки національного законодавства та практики у цій сфері. Загалом, законодавчі заходи, зазначені Урядом, не вирішують проблем системних порушень у правовій системі, визначених цією справою.

202. Тому, Суд вважає необхідним наголосити, що Україна повинна негайно запровадити у своїй правовій системі загальні реформи, на які було вказано вище. При цьому органи влади України повинні належним чином враховувати це рішення, відповідну практику Суду та відповідні рекомендації, резолюції та рішення Комітету міністрів.

(b) Заходи індивідуального характеру

(i) Доводи сторін

203. Заявник доводив, що найбільш належною формою індивідуального відшкодування було б його поновлення на посаді. В якості альтернативи він просив Суд зобов'язати державу-відповідача відновити провадження у справі на національному рівні.

204. Уряд зазначив, що не було потреби в особливих приписах щодо індивідуального відшкодування, оскільки ці питання будуть належним чином вирішені Урядом у співпраці з Комітетом міністрів.

(ii) Оцінка Суду

205. Суд встановив, що заявника було звільнено з порушенням фундаментальних принципів процедурної справедливості, передбачених статтею 6 Конвенції, таких як принципи незалежного та безстороннього суду, юридичної визначеності та права на розгляд справи судом, встановленим законом. Було також встановлено, що звільнення заявника було несумісним з вимогами законності за статтею 8 Конвенції. Звільнення заявника, судді Верховного Суду України, з очевидним нехтуванням вищезазначеними принципами Конвенції, може розглядатися як загроза незалежності судової гілки влади в цілому.

206. Таким чином, постає питання щодо того, які заходи індивідуального характеру були б найприйнятнішими для припинення встановленого у цій справі порушення. У багатьох справах, в яких було встановлено, що національне провадження порушувало вимоги Конвенції, Суд постановляв, що найприйнятнішою формою виправлення встановлених порушень могло бути відновлення провадження на національному рівні (див., наприклад, рішення від 26 липня 2011 року у справі «Хусейн та інші проти Азербайджану» (*Huseyn and Others v. Azerbaijan*), заяви №№ 35485/05, 45553/05, 35680/05 та 36085/05, п. 262, з наступними посиланнями). При цьому, Суд вказував цей захід у резолютивній частині рішення (див., наприклад, рішення у справах: «Лунгоші проти Румунії» (*Lungosi v.*

Romania) від 26 січня 2006 року, заява № 62710/00 та «*Ajdarić проти Хорватії*» (*Ajdarić v. Croatia*) від 13 грудня 2011 року, заява № 20883/09).

207. З огляду на вищезазначені висновки щодо необхідності запровадження заходів загального характеру для реформування системи судової дисципліни, Суд не вважає, що відновлення національного провадження становитиме належну форму відшкодування порушень прав заявника. Немає підстав припускати, що у найближчому майбутньому справа заявника буде розглянута відповідно до принципів Конвенції. За цих обставин Суд не вважає за доцільне вказувати такий захід.

208. Зазначивши це, Суд не може погодитись з тим, що заявник залишатиметься у стані невизначеності щодо способу в який його права мають бути відновлені. Суд вважає, що за самою своєю природою, встановлена у цій справі ситуація не залишає реального вибору щодо індивідуальних заходів, яких слід ужити, щоб виправити порушення конвенційних прав заявника. З огляду на виняткові обставини справи та нагальну необхідність припинити порушення статей 6 та 8 Конвенції, Суд постановляє, що держава-відповідач повинна забезпечити якнайшвидше поновлення заявника на посаді судді Верховного Суду України.

В. Шкода

1. Матеріальна шкода

209. Заявник скаржився, що внаслідок несправедливого провадження, ініційованого проти нього, результатом якого стало його звільнення з посади судді Верховного Суду України, його було позбавлено права на заробітну плату судді Верховного Суду України, надбавки до заробітної плати та пенсію судді. Заявник надав детальний розрахунок своєї вимоги щодо матеріальної шкоди, який склав 11 720 639,86 грн. або 1 107 255,87 євро.

210. Уряд оскаржив цю вимогу та зауважив, що вона була гіпотетичною, надмірною та необґрунтованою.

211. За обставин цієї справи Суд вважає, що питання відшкодування матеріальної шкоди не готове для вирішення. Таким чином, розгляд цього питання повинен бути відкладений, а подальший розгляд має бути призначений з належним урахуванням будь-якої угоди, якої може бути досягнуто між Урядом та заявником (пункт 1 та підпункт «с» пункту 4 Правила 75 Регламенту Суду).

2. Моральна шкода

212. Заявник скаржився, що внаслідок несправедливого звільнення він зазнав значних страждань та пригнічення, які не могли бути достатнім чином відшкодовані встановленням порушення. Він вимагав присудження справедливої сатисфакції за моральну шкоду у сумі 20 000 євро.

213. Уряд стверджував, що вимога щодо моральної шкоди була необґрунтованою.

214. Суд вважає, що заявник зазнав страждань та непевності у зв'язку зі встановленим порушенням. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявнику 6 000 євро відшкодування моральної шкоди.

С. Судові та інші витрати

215. Заявник також вимагав 14 945,81 англійських фунтів стерлінгів компенсації судових та інших витрат, понесених в ході провадження у Суді між 23 березня та 20 квітня 2012 року. Вимога складалася з витрат на оплату юридичної допомоги представників заявника в Лондоні (пана Філіпа Ліча та пані Джейн Гордон), які витратили 82 години та 40 хвилин, працюючи над його справою у цей період; витрат на адвоката Європейського центру захисту прав людини; адміністративних витрат та витрат на переклад.

216199. У своїх додаткових зауваженнях з цього приводу заявник вимагав 11 154,95 фунтів стерлінгів компенсації судових та інших витрат, понесених у зв'язку зі слуханням 12 червня 2012 року. Вимога включала витрати на юридичну допомогу представників заявника, які витратили 69 годин та 30 хвилин, працюючи над справою; витрати на адвоката Європейського центру захисту прав людини; адміністративні витрати та витрати на переклад.

217. Заявник просив, щоб будь-яка компенсація, присуджена за цим пунктом, виплачувалась безпосередньо на банківський рахунок Європейського центру захисту прав людини.

218. Уряд стверджував, що заявник не зміг довести, що судові витрати були неминучими. Більш того, вони не були належним чином обґрунтованими.

219. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат, якщо доведено, що вони були фактичними та неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі, з огляду на наявні в нього документи та вищезазначені критерії, Суд вважає доцільним присудити 12 000 євро компенсації витрат за всіма пунктами. Сума повинна бути виплачена безпосередньо на банківський рахунок представників заявника.

D. Пеня

220. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* решту скарг у заяві прийнятними.
2. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо принципів незалежності та безсторонності суду.
3. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо принципу юридичної визначеності та відсутності строку давності для провадження стосовно заявника.
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо принципу юридичної визначеності та звільнення заявника на пленарному засіданні парламенту.
5. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо принципу забезпечення особі «суду, встановленого законом».
6. *Постановляє*, що немає потреби розглядати решту скарг за пунктом 1 статті 6 Конвенції.
7. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції.
8. *Постановляє*, що немає потреби розглядати скаргу за статтею 13 Конвенції.
9. *Постановляє*, що Україна має забезпечити якнайшвидше поновлення заявника на посаді судді Верховного Суду України.
10. *Постановляє*, що з огляду на матеріальну шкоду, завдану встановленими порушеннями, питання справедливої сатисфакції не готове для вирішення і, відповідно,
 - (a) відкладає розгляд цього питання;
 - (b) закликає Уряд та заявника протягом трьох місяців з дати повідомлення про це рішення надати свої письмові зауваження з цього приводу та, зокрема, повідомити Суд про будь-яку угоду, яку вони можуть укласти;

(с) відкладає подальше провадження та передає Голові Палати повноваження призначити його за потреби;

11. *Постановляє, що*

(а) упродовж трьох місяців з дня набуття рішенням статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції держава-відповідач має сплатити заявнику такі суми:

(і) 6 000 (шість тисяч євро) відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

(іі) 12 000 (дванадцять тисяч євро) компенсації судових витрат разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись; ця сума має бути виплачена на банківські рахунки представників заявника;

(b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

12. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції в частині моральної шкоди та судових та інших витрат.

Учинено англійською мовою і повідомлено під час усного слухання 9 січня 2013 року у Палаці Прав людини згідно з пунктами 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Дін Шпільман
(*Dean Spielmann*)
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 Правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додається окрема думка судді Юдківської.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ЮДКІВСЬКОЇ

Я голосувала «за» пункт 9 резолютивної частини рішення, згідно з яким Україна має забезпечити поновлення заявника на посаді судді Верховного Суду, хоча як суддя я усвідомлюю труднощі, з якими стикнуться органи влади при виконанні цієї частини рішення.

Коли пана Волкова було звільнено у червні 2010 року, чисельність суддів Верховного Суду України була доволі гнучкою та регулювалася статтею 48 Закону України «Про судоустрій» 2002 року, відповідно до якої вона встановлювалася Указом Президента України за поданням Голови Верховного Суду, узгодженим з Радою суддів. Таким чином, на підставі Указу Президента України № 1427/2005 від 7 жовтня 2005 року «Про кількість суддів Верховного Суду України» у 2005-2010 рр. Верховний Суд складався з 95 суддів.

У липні 2010 року набрав чинності новий Закон «Про судоустрій та статус суддів», і стаття 39 цього закону однозначно передбачає, що Верховний Суд України складається з сорока восьми суддів. Ця чисельність є постійною. Таким чином, у разі відсутності на певний час вільної посади у ВСУ, виходить, що «якнайшвидше» поновлення заявника на посаді, зазначене у пункті 208 рішення та пункті 9 резолютивної частини, можна буде реалізувати лише тоді, коли один із діючих суддів Верховного Суду вийде на пенсію або звільниться з іншої причини, або якщо буде внесено відповідні зміни до законодавства.

Тим не менш, навіть за таких обставин, я переконана в тому, що запропонований підхід, хоча він і здається доволі випереджувальним, є виправданим.

Практика визначення Судом конкретних засобів виправлення порушень норм Конвенції має довгу історію. *Travaux préparatoires* (підготовчі матеріали) старої редакції статті 50 Конвенції свідчать про те, що первісна ідея могутнього Суду, уповноваженого визначати широкий спектр «каральних, адміністративних або цивільних санкцій», не була прийнята. Редакція старої версії статті 50, яку зрештою було прийнято, передбачала, що основний обов'язок забезпечити відшкодування покладається на державу, а Суд має допоміжну роль – надавати його, коли потерпілий не може отримати його за національним законодавством.

Ще у 1972 році у рамках відомої справи про бродяжництво (*Vagrancy case*), Суд визнав «поза всяким сумнівом те, що договори, з яких було взято текст статті 50, більшою мірою орієнтувалися на справи, в яких характер шкоди робив можливим *повністю усунути*

наслідки порушення, але в яких внутрішнє законодавство відповідної держави виключало таку можливість».¹

У рішенні у справі «П'єрсак проти Бельгії» (*Piersack v. Belgium*) Суд зазначив, що він «виходитиме з того принципу, що заявник має бути, по можливості, повернений у становище, в якому б він перебував, якби не була порушена стаття 6 Конвенції»², таким чином підкреслюючи верховенство обов'язку відновлення *status quo ante*. Той же принцип також підкреслювався у рішенні у справі «Скоццарі та Джунта проти Італії» (*Scozzari and Giunta v. Italy*): «згідно зі статтею 41 Конвенції ціллю присудження сум справедливої сатисфакції є надання відшкодування *виключно* за шкоду, якої зазнали відповідні особи, і тією мірою, якою такі події становлять наслідки порушення, яке неможливо виправити у інший спосіб.»³

Однак, враховуючи свою субсидіарну роль у захисті прав людини, протягом багатьох років Суд залишався доволі стриманим у питаннях застосування своїх повноважень присуджувати індивідуальне відшкодування, неодноразово зазначаючи, що встановлення порушення саме по собі становить справедливую сатисфакцію або присуджуючи помірну суму відшкодування. Таку стриманість критикували як поза межами Суду, так і в його межах. Як зазначив суддя Бонелло: «це все доволі прикро, хоча і зрозуміло, що у сфері надання відшкодування Суд на початку наклав на себе обмеження ніколи не визначати конкретні заходи з виправлення порушення щодо певного потерпілого. Ця практика судових обмежень істотно звузила рівень ефективності Суду».⁴

Суд вперше застосував принцип *restitutio in integrum* у поворотній справі «Панамічалопулос та інші проти Греції» (*Paratichalopoulos and Others v. Greece*) щодо незаконного відчуження майна.⁵ Вчинити таким чином його надихнуло рішення Постійної палати міжнародного правосуддя у справі Хожувського заводу (*Chorzów Factory*), в якому Постійна палата міжнародного правосуддя постановила: «виправлення порушення повинне, по можливості, усунути усі наслідки незаконної

1. Рішення від 10 березня 1972 року у справі «Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium* (стаття 50), п. 20, Series A № 14.

2. Рішення від 26 жовтня 1984 року у справі «П'єрсак проти Бельгії» (*Piersack v. Belgium*) (Article 50), Series A № 85, С. 16, п. 12.

3. Рішення у справі «Скоццарі та Джунта проти Італії» (*Scozzari and Giunta v. Italy*) [ВП], заяви №№ 39221/98 та 41963/98, п. 250, ECHR 2000-VIII.

4. Рішення у справі «Ніколова проти Болгарії» (*Nikolova v. Bulgaria*) [ВП], заява № 31195/96, п. 58, ECHR 1999-II, до окремої думки судді Бонелло приєднався суддя Марусте.

5. Рішення від 31 жовтня 1995 року у справі «Панамічалопулос та інші проти Греції» (*Paratichalopoulos and Others v. Greece*) (стаття 50), Series A №. 330-B, п. 38: «...Суд вважає, що повернення земельної ділянки, про яку йдеться, ... поставить заявників, по можливості, у становище, що відповідає тому, в якому б вони були, якби не було порушення статті 1 Першого протоколу.»

дії та відновити стан, який найімовірніше існував би, якби не було вчинено цю незаконну дію».¹

З того часу відбувся значний прогрес у практиці Суду щодо призначення заходів індивідуального та загального характеру. Процедура прийняття пілотних рішень є найбільш значним кроком у напрямку розвитку повноважень Суду з виправлення порушень, що було неминучим наслідком різкого збільшення його завантаженості та потреби у забезпеченні покращення ситуації, що призвела до порушень у справі. Сьогодні Суд більше не вагається визначати у разі необхідності широкий спектр конкретних заходів, яких має вижити держава-відповідач для того, щоб гарантувати всебічне дотримання прав людини.

Принцип *restitutio in integrum* було поширено і на справи про несправедливий судовий розгляд, в яких Суд стверджував «що найбільш належною формою відшкодування за пунктом 1 статті 6 Конвенції буде забезпечення того, щоб заявник, по можливості, був повернутий у становище, в якому би він знаходився, якби цю норму не було порушено Отже ... найбільш належною формою виправлення порушення буде повторний судовий розгляд... »². Присудження повторного судового розгляду було визнано «обов'язковим для належного захисту прав людини».³

Подальший розвиток у застосуванні принципу *restitutio in integrum* пов'язаний зі справами про незаконне тривале позбавлення свободи, в яких Суд зобов'язав державу «забезпечити якнайшвидше звільнення заявника», оскільки «за самим його характером, порушення, встановлене у цій справі, не залишає жодного реального вибору заходів, необхідних для його виправлення».⁴ У деяких інших справах, в яких тривале тримання під вартою було визнано таким, що порушує вимоги пункту 3 статті 5 Конвенції, і провадження в яких ще тривало, Суд вимагав від держави-відповідача «якомога швидше закінчити відповідне кримінальне провадження ... та звільнити заявника до завершення цього провадження».⁵

1. Завод у Хожуві (*Німеччина проти Польщі*), 1928 P.C.I.J. (ser. A) № 17 (верес. 13).

2. Рішення від 27 листопада 2008 року у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Saldüz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 72.

3. Рішення від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, п. 297.

4. Рішення у справі «Ассанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], заява № 71503/01, п. 202-203, ECHR 2004-II; а також рішення у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (*Plașcu and Others v. Moldova and Russia*) [ВП], заява № 48787/99, ECHR 2004-VII, та рішення від 22 квітня 2010 року у справі «Фатуллаєв проти Азербайджану» (*Fatullayev v. Azerbaijan*), заява № 40984/07.

5. Рішення від 27 травня 2010 року у справі «Шаган Доджан проти Туреччини» (*Şahap Doğan v. Turkey*), заява № 29361/07 та рішення від 6 березня 2007 року у справі «Якішан проти Туреччини» (*Yakışan v. Turkey*), заява № 1339/03.

Вітаючи цей «логічний крок вперед у порівнянні з вищезазначеними справами про повернення власності», суддя Коста у своїй окремій думці у справі «*Ассанідзе проти Грузії*» (*Assanidze v. Georgia*) зазначив, що «було б нелогічно та навіть аморально залишити Грузії вибір (юридичних) заходів, коли єдиним способом покласти край свавільному триманню під вартою є звільнення ув'язненого».

Звідси випливає, що вибір того, яким чином виконувати рішення Суду, залишається за державою, але під наглядом Комітету міністрів, якщо встановлене порушення, за самим своїм характером, не лишає жодного вибору заходів, необхідних для його виправлення.

Застосування принципу *restitutio in integrum*, залишаючись основним способом виправлення порушення прав людини, є обмеженим за своєю природою. Відновлення *status quo ante* є неможливим у більшості випадків або надзвичайно проблематичним. Стаття 35 проекту статей Комісії міжнародного права ООН про відповідальність держав передбачає, що «держава, відповідальна за міжнародно-протиправний акт, зобов'язана забезпечити реституцію, що означає відновити становище, яке існувало до скоєння міжнародно-протиправного акту, за умови та тією мірою, якою така реституція: (а) не є матеріально неможливою; та (b) не тягне за собою тягар, абсолютно непропорційний вигоді від отримання реституції замість компенсації.»

Таким чином, у нещодавній справі «*Гладишева проти Росії*» (*Gladysheva v. Russia*), після ретельного урівноваження інтересів, про які йдеться у справі, та «зазначивши про відсутність інтересів третьої особи або інших перешкод для повернення власності заявниці», Суд постановив, щоб заявницю «по можливості, було повернуто у становище, рівноцінне тому, в якому вона перебувала б, якби не було порушено статтю 8 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до неї», та присудив «повне повернення заявниці права власності на квартиру та скасування судового рішення про її виселення».¹

На мою думку ця справа є доволі унікальною ситуацією, коли характер встановленого порушення дозволяє відновлення *status quo ante*, який не є ані «практично неможливим», ані таким, що тягне за собою «абсолютно непропорційний тягар». Я цілковито поділяю висновок більшості про те, що «встановлена у цій справі ситуація не залишає реального вибору щодо індивідуальних заходів, яких слід ужити, щоб виправити порушення конвенційних прав заявника» (пункт 208).

Уперше Суд зобов'язує відновити на посаді особу, звільнення якої було визнано таким, що суперечить гарантіям, закріпленим

1. Рішення від 6 грудня 2011 року у справі «Гладишева проти Росії» (*Gladysheva v. Russia*), заява № 7097/10, п. 106.

Конвенцією. Такий спосіб виправлення порушення не є новим або невідомим для інших міжнародних судових установ. Наприклад, Міжамериканський суд з прав людини неодноразово призначав такий спосіб виправлення.¹ Комітет ООН з прав людини, який постановив, що «відшкодування може включати в себе реституцію, реабілітацію та заходи з відшкодування»², ставлячи таким чином реституцію на перше місце, є ще одним органом, що не вагається зобов'язувати поновлювати на посаді тих, кого звільнили без належних гарантій. Зокрема, варто згадати припис Комітету відновити на посадах 68 суддів, звільнення яких було визнано таким, що «становить втручання у незалежність судової влади»³.

У цій справі зазначені індивідуальні заходи супроводжуються вказівкою державі-відповідачу щодо вжиття заходів загального характеру для реформування системи суддівської дисципліни. З огляду на надзвичайну важливість незалежності судової влади, що лежить в основі всієї системи захисту прав людини, Суд, перед тим як робити висновок щодо заходів, які вимагатимуться, провів ретельний аналіз всього контексту проблеми.

Тому я переконана, що зобов'язання поновити заявника на посаді судді Верховного Суду цілком відповідає ролі Суду як органу, уповноваженого «забезпечувати дотримання зобов'язань, взятих на себе Високими Договірними Сторонами Конвенції та протоколів до неї». Воно також відповідає стандартам, виробленим у міжнародному праві.

1. Наприклад, у рішенні у справі «Баена-Рікардо та інші проти Панам» (*Baena-Ricardo and others v. Panama*) (270 працівників проти Панам) (IACtHR, 2 лютого 2001 року), щодо свавільного звільнення 270 державних службовців, Суд зобов'язав державу перепризначити працівників на їхні попередні посади та виплатити їм заборговані зарплати. Інший приклад - рішення від 27 листопада 1998 року у справі «Лоайцо-Тмайо» (*Loayza Tamayo*), («Відшкодування» (частина 1 стаття 63 Американської Конвенції про права людини, Міжамериканський суд з прав людини, (Ser. C) № 42 (1998)). Проте, слід зазначити, що на відміну від статті 41 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, стаття 63 Американської конвенції про права людини чітко передбачає, що «якщо Суд встановив, що мало місце порушення права або свободи, гарантованих цією Конвенцією ... він ..., у разі необхідності, виносить рішення про те, що наслідки заходів або ситуація, що створили порушення такого права або свободи, мають бути виправлені ...».

2. Комітет ООН з питань прав людини, загальний коментар № 31 «Про природу загальних правових зобов'язань Держав-учасниць пакту», ухвалений 29 березня 2004 року.

3. Рішення у справі «Бусіо та інші проти Демократичної Республіки Конго» (*Busyo and Others v. Democratic Republic of Congo*) ((2003), AHRLR 3 (HRC 2003)) щодо звільнення 68 суддів. Комітет вимагав їхнього «поновлення на державній службі та на їхніх посадах, з усім наслідками, що з цього випливають, або, у разі необхідності, на аналогічних посадах», а також «компенсацію, розраховану на основі суми, еквівалентної зарплаті, яку вони мали б отримати за період вимушеного прогулу».